

Ready-made i asamblaž kao praktični zadatci u nastavi Likovne kulture

Papić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:502394>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-16**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Sveučilišni integrirani preddiplomski i diplomski studij Učiteljski studij (jednopedmetni)

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Sveučilišni integrirani preddiplomski i diplomski studij Učiteljski studij (jednoprredmetni)

Ready-made i asamblaž kao praktični zadatci u nastavi Likovne kulture

Diplomski rad

Student/ica:

Ivana Papić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. art. Marina Đira

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivana Papić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Ready-made i asamblaž kao praktični zadatci u nastavi Likovne kulture** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. veljače 2024.

SAŽETAK

U radu se analiziraju *ready-made* i asamblaž kao praktični zadatci u nastavi Likovne kulture. *Ready-made* podrazumijeva proizvod iz svakodnevne uporabe koji je uz manje ili veće preinake izvučen iz prvotnog konteksta i prenamijenjen u umjetničko djelo, a asamblaž se odnosi na korištenje raznih predmeta iz svakodnevne uporabe ili njegovih dijelova s ciljem oblikovanja trodimenzionalnih umjetničkih djela. Početkom 20. stoljeća likovni umjetnici poput Marcela Duchampa sve više koriste svakodnevne predmete u svojim umjetničkim radovima, a tijekom prošlog stoljeća njihova primjena u umjetnosti postaje uobičajena. I baš kako suvremeni umjetnici koriste svakodnevne predmete za stvaranje umjetničkih djela, tako i djeca na satovima Likovne kulture mogu koristiti razne neoblikovane materijale te stvarati *ready-made* i asamblaž. Cilj je diplomskog rada istražiti *ready-made* i asamblaž kao umjetničke forme, onda i kao likovne zadatke za učenike razredne nastave, točnije prvog i trećeg razreda osnovne škole na satovima Likovne kulture. Tako se u teorijskom dijelu diplomskog rada na temelju dostupnih i relevantnih izvora analiziraju *ready-made* i asamblaž kao umjetničke forme, dok se u praktičnom dijelu rada istražuje primjena tih formi na nastavi Likovne kulture.

Ključne riječi: *ready-made*, asamblaž, svakodnevni predmeti, neoblikovani materijali, Likovna kultura

SUMMARY– Ready-made and assemblage as practical tasks in Art Education

The paper analyzes ready-made and assemblage as practical tasks in Art education. Ready-made denotes a product from everyday use that, with minor or major modifications, has been taken out of its original context and repurposed into a work of art, while assemblage refers to the use of various objects from everyday use or their parts with the aim of forming three-dimensional works of art. At the beginning of the 20th century, fine artists such as Marcel Duchamp increasingly used everyday objects in their works of art, and during the last century their application in art became common. Just as contemporary artists use everyday objects to create works of art, so children in Art Education can use various unformed materials and create ready-made and assemblage. The aim of this paper is to investigate ready-made and assemblage as art forms used by students in the classroom, specifically in the first and third grade of elementary school in Art Education. Thus, in the theoretical part of the thesis, based on available and relevant sources, ready-made and assemblage are analyzed as art forms, while in the practical part of the work, the application of these forms in the teaching of Art Education.

Keywords: ready-made, assemblage, everyday objects, unformed materials, Art Education

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. <i>READY-MADE</i> I ASAMBLAŽ U KONTEKSTU UMJETNOSTI 20. STOLJEĆA	2
3. SVAKODNEVNI PREDMETI I NJIHOVA ULOGA U RAZVOJU <i>READY-MADEA</i> I ASAMBLAŽA.....	8
4. <i>READY-MADE</i>	10
4.1. Man Ray – <i>Objekt koji se treba uništiti</i> (1923.)	13
4.2. Joseph Kosuth – <i>Jedan i tri stolca</i> (1965.).....	14
5. ASAMBLAŽ	16
5.1. Joseph Cornell – <i>Ptica</i> (1948.).....	21
5.2. Daniel Spoerri – <i>Mađarski obrok</i> (1963.).....	22
5.3. Edward Kienholz – <i>Stražnje sjedalo Dodgea-38</i> (1964.)	23
6. <i>READY-MADE</i> I ASAMBLAŽ U ODGOJNO-OBRAZOVNOM KONTEKSTU.....	25
7. PRAKTIČNO ISTRAŽIVANJE.....	28
7.1. Istraživanje u prvom razredu	28
7.2. Istraživanje u trećem razredu	33
8. RASPRAVA.....	37
9. ZAKLJUČAK.....	39
POPIS LITERATURE	40
POPIS SLIKOVNIH PRIKAZA	46
ŽIVOTOPIS.....	47
PRILOZI.....	48

1. UVOD

Predmet su diplomskog rada *ready-made* i asamblaž kao praktični zadatci u nastavi Likovne kulture. *Ready-made* odnosi se na gotov proizvod koji je „izvučen“ iz uobičajenog konteksta i svakodnevne uporabe te je postao umjetničko djelo. Asamblaž, pak, podrazumijeva tehniku korištenja raznih svakodnevnih predmeta ili njihovih komponenti pri oblikovanju trodimenzionalnih umjetničkih djela. Te se nove umjetničke forme javljaju početkom 20. stoljeća s novim umjetničkim pravcima. Jedan od onih koji su prvi koristili te nove forme u svojem radu, prvenstveno *ready-made*, jest francusko-američki umjetnik Marcel Duchamp. Njegov je pristup snažno utjecao na poimanje same umjetnosti i umjetnika. Nakon Duchampa sve je veći broj likovnih umjetnika koji svakodnevne predmete izvlače iz njihova prvotnog konteksta te ih uz manje ili veće preinake implementiraju u svoje umjetničke radove, pa *ready-made* i asamblaž dobivaju sve veći prostor u umjetnosti 20. stoljeća.

I baš kako suvremeni umjetnici koriste razne, svakodnevne predmete za stvaranje svojih umjetničkih djela, tako i djeca u igri koriste razne materijale i predmete, čime razvijaju svoju kreativnost. Kako je takav način rada prisutan i u vrtićima i u školama, gdje se većina tih materijala i predmeta može svrstati u tzv. neoblikovane materijale, *ready-made* i asamblaž su intrigantne forme za istraživanje i s djecom i učenicima. Cilj ovog diplomskog rada odnosi se baš na to; istražiti *ready-made* i asamblaž kao umjetničke forme u kontekstu osnovne škole, s učenicima razredne nastave na satovima Likovne kulture.

Diplomski rad sadrži teorijski i praktični dio. U teorijskom dijelu se u više poglavlja istražuju *ready-made* i asamblaž uz pomoć dostupnih izvora, dok se praktični dio odnosi na prikaz istraživanja vezanog za temu i provedenog u osnovnoj školi, zajedno s učenicima.

2. *READY-MADE* I ASAMBLAŽ U KONTEKSTU UMJETNOSTI 20. STOLJEĆA

Dvadeseto stoljeće bilo je korak čovjeka prema slobodi za kojom je težio, ali su sa slobodom došla u pitanje tradicionalna pravila i propisi, a zatim i potreba za traganjem za nekim novim identitetom. Tradicionalna pravila i propisi bili su uzdrmani i korak ka odbacivanju, s time da treba uzeti u obzir da je to bio složen proces. S jedne strane dogodila su se izvanredna znanstvena otkrića i formirali novi načini života na Zapadu, ali istovremeno, s druge strane, nastavlja se utjecaj tradicionalnih društvenih vrijednosti i navika u načinu razmišljanja. Tako su se početkom 20. stoljeća isprepletali novo i revolucionarno s poznatim i trajnim, odnosno suprotstavljeni impulsi inovacije i tradicije (Janson i Janson, 2013).

Kao primjer jedne nove forme u umjetnosti koja se javila s početkom 20. stoljeća može se istaknuti *ready-made*. Uz nju se najčešće spominje francusko-američki umjetnik Marcel Duchamp (1887. – 1968.). On je vrlo rano, već u drugom desetljeću 20. stoljeća počeo zastupati stajalište da sama priroda umjetnosti treba biti jasno vidljiva i samokritična, do te mjere da je u stanju osporiti vlastiti status umjetničkog djela. Te svoje stavove dočaravao je vlastitim umjetničkim istraživanjima. Naime, Duchamp je 1913. godine na stolicu naopako postavio kotač od bicikla koji je proglasio umjetničkim djelom. Poslije je svoju skulpturu nazvao „*assisted ready-made*“ jer je spojio dva nađena predmeta masovne proizvodnje (Janson i Janson, 2013).

Isto tako, u skladu s tim svojim stavovima, isticao je da ti njegovi radovi nemaju estetsku vrijednost. Ipak, Duchamp je svojim djelima „otvorio branu iz koje je potekla bujica koja će cijelom stoljeću otvoriti mogućnost citiranja izravnih objekata“ (Ruhrberg i sur., 2004: 430). Naime, od predstavljanja tog rada Duchamp je svojim estetskim nihilizmom snažno utjecao na suvremenu umjetnost (Derado, 2019).

Slika 1. Marcel Duchamp: *Kotač bicikla*, 1951.(treća verzija *Kotača bicikla* (s obzirom na to da su originalna verzija iz 1913. i replika iz 1916. godine izgubljene)).

Izvor: Snell, T. (2018). *Here's looking at: Marcel Duchamp's Bicycle Wheel 1913*. The Conversation. Dostupno na: <https://theconversation.com/heres-looking-at-marcel-duchamps-bicycle-wheel-1913-98846>(pristupljeno 12. listopada 2023.)

Predmeti iz svakodnevice kao nova trodimenzionalna forma javljali su se i u djelima drugih umjetnika. Tako 1914. godine Picasso u bronci izljevava šest *Čaša absinta*, pri čemu svaku različito oslikava i na vrh stavlja žlicu na absint, odnosno banalni svakodnevni predmet koji ne pripada umjetničkom svijetu (Ruhrberg i sur., 2004).

Slika 2. Pablo Picasso: *Čaša absinta*, 1914.

Izvor: The Met (n. d). *The Absinthe Glass*. Dostupno na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/500450> (pristupljeno 10. prosinca 2023.)

Prema tome, iako je Duchamp zaslužan za kreiranje pojma *ready-madea*, već je u isto vrijeme, točnije tijekom drugog desetljeća 20. stoljeća i Picasso slično razmišljao. Kao preteča

ready-madea kakvog će samo nekoliko godina kasnije uvesti Duchamp može se izdvojiti i djelo *Glava + kuća + svjetlo* Medarda Rossa iz 1912. godine na kojem kombinira komadić balkonske ograde kao znak grada s figurom svoje majke. U djelu *Sjedinjenje glave i prozora* Ross kruni sadrenu glavu dijelovima pravoga prozorskog okvira i umeće pramen konjske strune i stakleno oko. Može se spomenuti i Vladimira Tatlina, umjetnika najpoznatijeg po *Spomeniku Trećoj Internacionali*, koji se nakon posjete Picassu 1914. godine vraća u Moskvu te u svojim umjetničkim djelima počinje kombinirati materijale (Ruhrberg i sur., 2004).

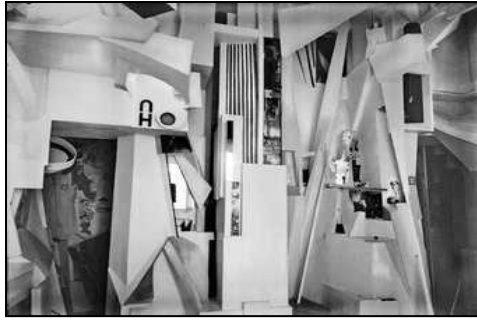
Svakako treba istaknuti i dadaiste koji su u svojem umjetničkom stvaralaštvu bili bliski Duchampu. Dadaizam je prvo bio osnovan u Švicarskoj 1916. godine, a koju godinu kasnije Duchamp je te ideje prenio u SAD, točnije u New York gdje se javljao isto jedan ogranak dadaizma. Vrlo brzo su se taj dadaizam i onaj švicarski ujedinili, kako pod tom natuknicom piše u Proleksis enciklopediji (2015). Kao primjer jednog rada koji potječe iz dadaističkog miljea može se spomenuti djelo *Duh našega vremena – mehanička glava* njemačkog dadaista Raula Haussmana iz 1920. godine. Taj je rad zamišljen da „kodira duh našega vremena kroz ravnalo, sat, pribor za kameru, registracijsku pločicu i tipografski cilindar“ (Ruhrberg i sur., 2004: 439).

Slika 3. Raul Haussman: *Duh našega vremena – mehanička glava*, 1920.

Izvor: Centre Pompidou (n. d.). *Raoul Hausmann, Mechanischer Kopf (Tête mécanique)*. Dostupno na: <https://www.centrepompidou.fr/en/ressources/oeuvre/cGzAKG> (pristupljeno 12. listopada 2023.)

Po sličnom načinu razmišljanja ističe se i Kurt Schwitters, još jedan njemački dadaist koji je za svoja umjetnička djela dvadesetih godina prošlog stoljeća koristio svakodnevne predmete poput papira, kovinske i drvene otpatke, naljepnice, plastične ambalaže, kolaže itd. Osobito je poznat po svojem djelu *Merzbau*, kako pod njegovom natuknicom piše u Hrvatskoj enciklopediji (2021).

Slika 4. Kurt Schwitters: *Merzbau*, 1933.

Izvor: Orchard, K. (2007). Kurt Schwitters: Reconstructions of The Merzbau, in *Tate Papers* no. 8. Dostupno na: <https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/kurt-schwitters-reconstructions-of-the-merzbau> (pristupljeno 18. prosinca 2023.)

Uoči i tijekom Drugog svjetskog rata, zbog nepovoljne političke situacije i u strahu za egzistenciju, brojni su europski umjetnici emigrirali u SAD, pa američki kontinent stječe primat u umjetničkim strujanjima nakon Drugog svjetskog rata. Među umjetnicima koji su se preselili u New York je i sam Duchamp koji je, prema natuknici koja se na njega odnosi u Hrvatskoj enciklopediji (2021), i prije preseljenja u New York 1942. godine nekoliko godina boravio u SAD-u (od 1915. do 1918. te od 1920. do 1921. godine).

Nakon Drugog svjetskog rata u SAD-u *ready-made* i asamblaž tako postaju zanimljivi nekim novim autorima među kojima svakako treba izdvojiti Roberta Rauschenberga, jednog od začetnika pop arta. Prema onome što vezano za njega piše u Hrvatskoj enciklopediji (2021) Rauschenberg je pretežno koristio trodimenzionalne predmete koje je pronalazio (tzv. civilizacijsko smeće), električne predmete, izreske iz novina i časopisa, plakate, fotografije, razne tkanine itd.

Pop art šezdesetih godina prošlog stoljeća nastavio se oslanjati na slične umjetničke prakse preuzimanja koje se očituju u čestom korištenju uobičajenih predmeta kao što su stripovi, limenke za juhu, prometni znakovi i hamburgeri u umjetničke svrhe (Encyclopaedia Britannica, 2023). Osobito poznat umjetnik pop arta u SAD-u koji se redovito inspirirao predmetima masovne potrošnje bio je Andy Warhol koji se njima nadahnjivao i kao motivima za svoje poznate grafike, ali ih je znao i kao fizičke predmete preuzimati u svrhu stvaranja vlastitih umjetničkih radova. U tom je smislu poznat njegov primjer prisvajanja „Brillo“ kutije iz 1964. godine, kako pod Warholovom natuknicom piše u Hrvatskoj enciklopediji (2021).

Slika 5. Andy Warhol: *Kutija „Brillo“*, 1964.

Izvor: Andy Warhol Museum (n. d.). *Brillo: Is it art?* Dostupno na: <https://www.warhol.org/lessons/brillo-is-it-art/> (pristupljeno 14. studenoga 2023.)

I drugi su umjetnici poput Marisol Escobar i Claesa Oldenburga u isto vrijeme ugrađivali objekte, boce Coca-Cole i ostale potrošačke artikle te svakodnevne predmete poput kreveta i noćnih ormarića izravno u svoja djela. Slične sklonosti se vide i kod nekih europskih umjetnika, poput talijanskog konceptualnog umjetnika Piera Manzoni (Wallace, 2014).

Vezano za ovaj kratki pregled *ready-madea* i asamblaža u umjetnosti 20. stoljeća može se zaključiti da su se umjetnici do 20. stoljeća izražavali u određenim likovnim područjima; crtežu, slikarstvu, grafici, kiparstvu. S pojavom *ready-madea* i asamblaža te su se granice među područjima počele brisati. Ne samo to, umjetnost se počela ispreplitati sa svakodnevnim životom, što je tipično za kasniju pojavu konceptualne umjetnosti koja ideju stavlja u prvi plan dok način izvedbe dolazi tek poslije (Gompertz, 2019).

Zanimljivo je što je baš iskorištavanje postojećih predmeta kao itekako opipljivih i stvarnih doprinijelo prebacivanju težišta u umjetnosti s izvedbe na ideju, a možda se to i trebalo dogoditi kao neka krajnost da bi važnost ideje, onda i koncepta zaživjela, kako se to može zaključiti iz onoga što piše Rukavina (2019) vezano za *ready-made*. Prema njoj predmeti uzeti iz svijeta stvari, ukomponirani u umjetničko djelo ili samo postavljeni u izložbeni prostor negiraju sve ono što se prethodno podrazumijevalo kao umjetničko stvaralaštvo. Ono se upravo takvim postupcima dematerijalizira i prevodi u koncept, ideju i kontekst.

Kao kvalitete su koncept, ideja i kontekst u srži u tekstu već spomenute konceptualne umjetnosti (lat. *conceptus*, što znači „zamisao“, „pojam“), smjera u suvremenoj likovnoj umjetnosti koji se razvio početkom šezdesetih i trajao do kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Obično se povezuje s brojnim američkim umjetnicima, uključujući Sola LeWitta,

Josepha Kosutha, Lawrencea Weinerja, Roberta Barryja, Mela Bochnera i Johna Baldessarija, a u Europi s engleskom grupom *Art & Language*, Richardom Longom, Janom Dibbetsom i Danielom Burenom (Encyclopaedia Britannica, 2018). Konceptualni umjetnici također u svojem radu koriste netradicionalne umjetničke predmete, pa je jedna od umjetničkih pojava, oblika izražavanja i ideja u okviru konceptualne umjetnosti i *ready-made* (Šuvaković, 2005).

Ready-made je osim toga inicirao raspravu o još nečemu; ulozi samog umjetnika u nastajanju umjetničkog djela. Konkretno, *ready-made* je započeo s dovodenjem uloge umjetnika u pitanje (de Duve, 1996). Do izražaja je ta rasprava osobito došla s pojavom konceptualne umjetnosti kod koje Šuvaković (2005) ulogu umjetnika veže baš za spomenutu ideju. Prema njemu je na konceptualnom umjetniku da razradi sve ideje i zamisli te potencijalna rješenja dok samu izvedbu umjetničkog djela kao mehanički proces može izvesti bilo tko.

3. SVAKODNEVNI PREDMETI I NJIHOVA ULOGA U RAZVOJU *READY-MADEA* I ASAMBLAŽA

Svakodnevni predmet u umjetnosti jest svaki prirodni ili načinjeni predmet koji je umjetnik pronašao ili na drugi način dobio. Najjednostavnije rečeno, riječ je o predmetima iz svakodnevne uporabe koji su pretvoreni u umjetnička djela ili su postali njihov dio. Doslovno sve može biti pronađeni predmet u umjetnosti, sve dok umjetnik u njemu prepoznaje potencijal u tom smislu. Iako se takva umjetnička praksa veže za pojavu *ready-madea* početkom 20. stoljeća, treba napomenuti da je svojevrsno sakupljanje takvih predmeta kao praksa poznato od prije. Smatra se da potječe iz 16. stoljeća kada su kolekcionari osmišljavali svoje privatne „kabinete zanimljivosti“ (njem. *Wunderkammer*). Međutim, tek su početkom 20. stoljeća umjetnici počeli ugrađivati svakodnevne predmete u umjetnička djela. Takvi predmeti nazivali su se i pronađenim predmetima, odnosno *found objects*, što je prijevod francuske fraze *objet trouvé* koja se odnosi na predmete ili fragmente predmeta s neumjetničkim funkcijama koji su integrirani u umjetničko djelo. Prema tome, riječ je o predmetima svakodnevne uporabe koji su u suštini predmeti, ali je razlika u tome što se njihovim ukomponiranjem u umjetnička djela javljaju ideje, koje postaju važnije od samog predmeta i kojima se gledatelj nastoji potaknuti na razmišljanje (Wallace, 2014).

Na promjene u likovnoj umjetnosti početkom 20. stoljeća, koje su, između ostaloga, rezultirale pojavom *ready-madea*, utjecala su tehnička otkrića koja su se dogodila u 19. stoljeću, posebno industrijska revolucija. Glavni doprinos industrijske revolucije u društvu, pa tako i u samoj umjetnosti sigurno je razvoj sustava masovne tvorničke proizvodnje. Ta masovna proizvodnja rezultirala je značajnim pojeftinjenjem određenih proizvoda, odnosno smanjila je troškove prijeko potrebnih alata, odjeće i drugih kućanskih predmeta za „malog“ čovjeka (Rafferty, 2017). Navedeno je umjetnike potaknulo na to da predmete masovne proizvodnje počnu percipirati kao materijale koje će koristiti za kreiranje svojih umjetničkih djela (Renauld, 2020).

U stručnoj literaturi stoga neki autori govore o objektnoj umjetnosti jer je riječ o umjetnosti koja je motivirana konkretnim predmetima, odnosno stvarima koje same po sebi nisu umjetničko djelo, koje su „izvađene“ iz svojeg uobičajenog konteksta, ali su realizirane kao umjetnička djela. Prančević (2009: 9) o objektu, primjerice, piše ovako: „Uveden u specijalizirani prostor galerije, objekt poprima druge i drugačije konotacijske vrijednosti definirane različitim socio-kulturalnim koordinatama koje postavlja određeno vrijeme“.

Objekt tako u 20. stoljeću postaje jedan od predmeta umjetničkog izražavanja, čime se proširuje pojam likovne umjetnosti (Šuvaković, 2005).

Međutim, objektna umjetnost, iako je neki zovu anti-, poput Tenbaaufa (1998), zapravo izvire iz tradicije jer likovna umjetnost je oduvijek imala veze s nekakvim objektima (slikama, skulpturama itd.), samo je riječ o tome da je u 20. stoljeću taj pogled na objekt postao više pragmatičan, počeo se odnositi na sve predmete jer sve ima potencijal za umjetničko djelo.

4. *READY-MADE*

Na temelju onoga što je prethodno istaknuto moguće je definirati *ready-made*. Pod tim se pojmom podrazumijeva gotov proizvod koji je „izvučen“ iz svojeg uobičajenog konteksta i svakodnevne uporabe te je proglašen umjetničkim djelom, odnosno izložen kao umjetnički predmet. Najpreciznije je *ready-made* definirao francuski pjesnik i kritičar te jedan od predstavnika nadrealizma André Breton istaknuvši da je to objekt lišen upotrebne vrijednosti i promoviran u umjetničko djelo (Sretenović, 2012). Umjetnici se dakle prilikom izražavanja u toj umjetničkoj formi ne služe sirovim materijalima, već materijalima koje je oblikovao netko drugi (Bourriaud, 2013).

Razlikuju se čisti *ready-madeovi*, odnosno predmeti koji su lišeni svojeg temeljnog konteksta i izmješteni u novi, umjetnički kontekst te asistirani (potpomognuti) *ready-madeovi* koji su modificirani, manje ili više promijenjeni doradom ili spajanjem više predmeta (Derado, 2019).

Pojam je prvi upotrijebio Marcel Duchamp koji se smatra „ocem“ *ready-madea*. Pritom je termin preuzeo iz odjevne industrije u kojoj je ista riječ označavala artikl kreiran radi prodaje u standardnom obliku i veličini, a ne prema individualnoj narudžbi, odnosno standardizirani odjevni predmet (Sretenović, 2012). Vezano za uporabu takvih predmeta u umjetničkom kontekstu isticao je „važnost umjetnikovog odabira i procesa transfiguracije funkcionalnog/industrijskog predmeta u, uvjetno rečeno, ‘estetski’ predmet“ (Derado, 2019: 59). Karakteristični Duchampovi *ready-madeovi* jesu spomenuti *Kotač bicikla* iz 1913. godine (kotač bicikla bez gume pričvršćen nepokretnim dijelom za drveni stolac), *Držać za sušenje boca* iz 1914. godine (metalni držać za sušenje boca), *U produžetku slomljene ruke* iz 1915. godine (lopata za čišćenje snijega) te *Fontana* iz 1917. godine (pisoar) (Šuvaković, 2005). Upravo je potonje Duchampovo djelo najpoznatije, ali i najozloglašeniije *ready-made* djelo (Oraić Tolić, 2019).

Slika 6. Marcel Duchamp: *Fontana*, 1964. (replika Duchampove Fontane iz 1964. godine (s obzirom na to da original nije sačuvan)

Izvor: Tate (n. d). *Marcel Duchamp Fountain 1917, replica 1964*. Dostupno na: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/duchamp-fountain-t07573>(pristupljeno 30. listopada 2023.)

Fontana predstavlja pisoar odabran u prodavaonici, položen horizontalno i potpisan pseudonimom R. Mutt. Fontana je ime tvrtke koja proizvodi pisoare, a R. Mutt modificirano ime proizvođača pisoara – promijenjeno je iz Mott u Mutt, po uzoru na strip *Mutt and Jeff* koji se istovremeno javio (Šuvaković, 2005). Dakle, Duchamp je od jednog neuglednog predmeta, običnog pisoara koji nema očitu estetsku vrijednost načinio umjetničko djelo (Gompertz, 2019). Međutim, to su njegovo djelo odbili izložiti na velikoj grupnoj izložbi 1917. godine u Grand Central Palaceu u New Yorku pod izgovorom da je „nemoralno i vulgarno“, odnosno „plagijat“ i „obična vodoinstalacija“ (de Duve, 1996). Bila je to izložba stoljeća, kako su je tada nazivali mediji, na kojoj je izlagalo čak 1200 autora s 2500 umjetničkih djela. Izložbu je organiziralo Društvo nezavisnih umjetnika (engl. *Society of Independent artists*), a Duchamp je bio predsjednik tog društva, pa je prijavio svoje djelo anonimno, odnosno pod pseudonimom. Njegova *Fontana* je nakon niza skandala i prosvjeda ipak bila izložena, a s vremenom je otkriveno kako iza samog djela stoji upravo Duchamp. Time je cijela priča poprimila drugačije razmjere, što je doista i pokazalo kako je tadašnja umjetnička scena bila licemjerna. Duchamp je dao otkaz na svoju funkciju u spomenutom društvu te je svoje potpisano djelo povukao s izlaganja na toj izložbi (Knezović Belan, 2023).

U umjetničkom časopisu *The Blind Man*, koji je i pokrenut na Duchampovu inicijativu, objavljeno je nekoliko tekstova u obranu Richarda Mutt, autora *Fontane*. Osim toga, u tom je časopisu objavljena slika pisoara čiji je autor Alfred Stieglitz, jedan od većih američkih fotografa, galerista te promotora moderne umjetnosti. Na prikazanoj fotografiji pisoar se nalazi na postamentu, a osvjetljenje je dramatično. U poleđini pisoara je umjetnička slika. Pisoar nije prikazan kao „opsceni predmet, već kao skulptura u gotovo čistoj estetici

forme i mističnoj igri svijetlog i tamnog, punog i praznog prostora“ (Vidulić, 2018). U članku se branilo Muttovo pravo da stvara *ready-made*: „Je li g. Mutt izradio fontanu svojim rukama ili ne, nije uopće važno. On je izabrao. Uzeo je običan svakodnevni predmet, postavio ga tako da je njegovo upotrebno značenje nestalo pod novim nazivom i gledištem...(stvarajući) novi pojam za taj predmet.“ (Janson i Janson, 2013: 986).

Slika 7. Alfred Stieglitz: Fotografija Duchampove *Fontane*

Izvor: Hosale, M.-D. (2008). *Fountain by R. Mutt*. Researchgate. Dostupno na: https://www.researchgate.net/figure/Marcel-Duchamp-Fountain-1917-photograph-by-Alfred-Stieglitz_fig2_270819071 (pristupljeno 30. listopada 2023.)

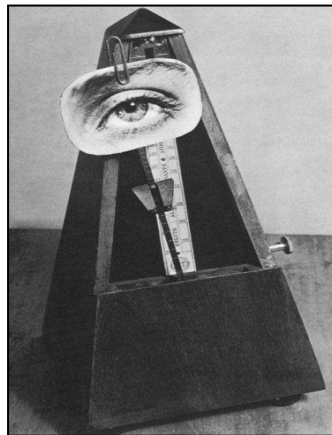
Dakle, bit je umjetničkog djela u ideji. Gledatelj tog Duchampova djela mora se zapitati što je to umjetničko djelo. Točnije, je li umjetničko djelo izloženi pisoar, provokacija predavanja rada na izložbu, prosvjed zbog uklanjanja djela s izložbe ili članak u časopisu *The Blind Man*. Janson i Janson (2013) smatraju da je umjetničko djelo sve istaknuto, pa čak i da je sam naslov umjetničkog djela bitan dio skulpture te pojačava njegov humor, koji je inače lako pronaći u brojnim Duchampovim djelima.

Treba napomenuti da je nakon svih prosvjeda i skandala u anketi provedenoj među 500 umjetnika, kritičara i trgovaca umjetninama u Velikoj Britaniji 2004. godine Duchampovo djelo izabrano za najutjecajnije umjetničko djelo u modernoj umjetnosti, prestigavši tako *Gospođice iz Avignona* Pabla Picassa te *Marilyn* Andyja Warhola (Vidulić, 2018).

Osim Duchampove *Fontane* koja je vjerojatno najpoznatiji *ready-made* u nastavku se opisuju još dva umjetnička djela koja se svojim karakteristikama uklapaju u isti koncept. Riječ je *Objektu koji se treba uništiti* Mana Raya i *Jedan i tri stolca* Josepha Koshuta.

4.1. Man Ray – *Objekt koji se treba uništiti* (1923.)

Man Ray (1890. – 1976.) bio je američko-francuski fotograf, filmski redatelj i slikar. Suradivao je s Marcelom Duchampom, a najpoznatiji je po svojim fotografijama kojima se dosljedno služio unutar dadaističkog konteksta (Janson i Janson, 2013). Međutim, Ray je stvarao i *ready-made* djela, pri čemu se prema njegovoj natuknici u Hrvatskoj enciklopediji (2021) ističu *Dar* iz 1921. godine i *Objekt koji treba uništiti* iz 1923. godine. Za analizu je kao jedan od primjera njegovih *ready-madea* odabran *Objekt koji se treba uništiti*.

Slika 8. Ray Man: *Objekt koji se treba uništiti*, 1923.

Izvor: Hrvatska enciklopedija (2021). Ray, Man. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38680> (pristupljeno 6. studenoga 2023.)

Kako je vidljivo na slici 8., Rayev *ready-made* jest prikaz oka kao detalja izrezanog iz fotografije i zatim pričvršćenog spajalicom za kazaljku taktomjera (metronoma) koja se ljulja lijevo-desno, što podsjeća na Božje oko unutar Svetog Trojstva, kako pišu Ruhrberg i suradnici (2004). U istom izvoru se ovaj Rayov rad dalje interpretira kao ironična kombinacija Svetog Oca, inače povezanog sa strogim pravilima izmjere vremena, svijetom zakona i prisila, i svijeta improvizacije, asocijacije i slučajnosti koji Svetog Oca izbacuje iz takta: „To je dadaistička rasprava o slobodi kreativnosti, slobodi anarhičnosti, koja je prodrla u vizualnu svijest našega stoljeća“ (Ruhrberg i sur., 2004: 460). Metronom, koji je izvorno proizvodila tvrtka Qualite Excelsior, bio je proizvod masovne proizvodnje koji se mogao naći u mnogim domovima. Vjerojatno je bio rabljen kada ga je Ray preoblikovao u umjetnički predmet, s obzirom na to da je bio oštećen, istrošen, nedostajali su mu manji dijelovi te je stajao na neusklađenim nogama, iako je njegov mehanizam bio u dobrom stanju (Umland i Sudhalter, 2008).

Godine 1933. Ray je prepravio svoje djelo nakon nečega što mu se dogodilo u privatnom životu. Naime, 1932. godine ostavila ga je njegova ljubavnica, model i fotografkinja Lee Millers s kojom je u vezi bio tri godine. Njezino se oko pojavilo u toj novoj verziji iz 1933. godine (Tate, n. d.).

Kada je Man Ray napustio Pariz nakon što su ga osvojili nacisti 1940. godine, taj je objekt izgubljen. Replika je napravljena 1945. godine za izložbu u galeriji Julien Levy u New Yorku pod naslovom *Izgubljeni objekt*, ali slučajno otisnuta kao *Posljednji objekt* (Schwarz, 1977).

To je djelo uništeno 1957. godine na dadaističkoj izložbi u Galerie de l'Institut u Parizu. Naime, skupina prosvjednih studenata, vjerojatno s Académie des Beaux-Arts, organizirala je demonstracije te uništila Rayev objekt (Ray, 1963). Međutim, Ray je napravio repliku 1958. godine te ju je nazvao *Neuništivi objekt*. Sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća surađivao je sa švicarskim umjetnikom Danielom Spoerrijem kako bi izdao stotinjak kopija *Neuništivog objekta*, čime je aludirao na neuništivu prirodu izvorne ideje, kao i poteškoće u uništavanju svih sto kopija, kako vezano za njega piše na internetskim stranicama njujorškog muzeja Moma(n. d.).

4.2. Joseph Kosuth – *Jedan i tri stolca* (1965.)

Za razliku od Duchampa i Raya koji su donekle pripadali istom prostorno-vremenskom kontekstu, američki konceptualni umjetnik Joseph Kosuth (1945. –) stvara umjetnička djela dosta kasnije, što upućuje na povezanost *ready-madea* i pojave konceptualne umjetnosti šezdesetih godina 20. stoljeća, koja se naslanja na Duchampove ideje. Godine 1965. nastalo je njegovo djelo pod nazivom *Jedan i tri stolca*. Riječ je o trostrukoj prezentaciji stolice u stvarnom, fotografskom i leksičkom obliku (djelo prikazuje drveni stolac, fotografiju tog stolca i leksičko tumačenje riječi stolac)(Ruhrberg i sur., 2004).

Slika 9. Joseph Kosuth: *Jedan i tri stolca*, 1965.

Izvor: Ferreira, R. (2023). *Chairs, Neon Lights and Philosophy: The Conceptual Art of Joseph Kosuth*. Daily Art Magazine. Dostupno na: <https://www.dailyartmagazine.com/conceptual-art-of-joseph-kosuth/> (pristupljeno 8. studenoga 2023.)

Instalacija se, prema tome, sastoji od objekta, slike i riječi. Instinktivno gledatelj zna što je stolac, ali se postavlja pitanje kako zapravo zamišlja i komunicira taj koncept (Folland, n. d.). Drveni stolac, koji se nalazi u središtu, ono je što se u umjetnosti naziva *ready-madeom*, ali se postavlja pitanje je li drveni stolac jednostavno stolac ili, pak, uključivanje predmeta u umjetničko djelo mijenja taj predmet, kako u opisu te instalacije piše na internetskim stranicama njujorškog muzeja Moma (n. d.). Kosuthova ideja bila je izvući predmet iz njegove svakodnevne upotrebe i ponovno markirati njegovo značenje u prostoru poput muzeja. Tako stolac više nije komad namještaja na kojem se sjedi, već nešto što se promatra i analizira. Fotografski prikaz stolca naglašava jedan od najstarijih predmeta rasprave u umjetnosti: imitaciju. Definicija stolca, pak, potiče analizu između onoga što gledatelj vidi kao stvarno, ili barem onoga što se predstavlja kao stvarno te onoga što konstruira u svojim mislima uz pomoć definicije (Ferreira, 2013). Međutim, ako i fotografija i riječi opisuju stolac, kako se njihovo funkcioniranje razlikuje od pravog stolca i što Kosuthovo umjetničko djelo čini zbrajanjem tih funkcija? Ponukan na postavljanje takvih pitanja, gledatelj se upušta u osnovne procese koje zahtijeva konceptualna umjetnost. Može se vidjeti da ovaj rad naglašava odnose, razlike i probleme između jezika, slike i predmeta (Artland Magazine, n. d.).

5. ASAMBLAŽ

Osim *ready-madea* u okviru likovne umjetnosti 20. stoljeća ističe se i asamblaž. Naime, nakon Duchampa su i drugi umjetnici za kreiranje svojih umjetničkih djela počeli koristiti razne materijale i predmete, što je rezultiralo pojavom tog novog pojma. Pojam dolazi od francuske riječi *assemblage*, što znači „spajanje“, „sklapanje“. Asamblaž se prema toj natuknici u Hrvatskoj enciklopediji (2021) može odrediti kao „tehnika oblikovanja trodimenzionalnih umjetničkih tvorbi kojom se spajaju različiti predmeti svakodnevnog uporabe ili njihovi dijelovi“. Asamblaž je široki pojam koji uključuje kolaž, skulpturalne objekte i umjetničke instalacije. Pojam je izmislio francuski umjetnik Jean Dubuffet tek pedesetih godina prošlog stoljeća kada je stil postao široko rasprostranjen i kada je otvorio put raznim pokretima uključujući pop-art, Arte povera i umjetničku instalaciju, kako piše na internetskim stranicama muzejske institucije National Galleries Scotland (n.d.) vezano za taj pojam.

Iako može biti vrlo blizak *ready-madeu*, asamblaž je možda najlakše opisati u odnosu na kolaž s obzirom na to da, kako napominje Šuvaković (2005), između asamblaža i kolaža postoji analogija jer asamblaž nije ništa drugo nego trodimenzionalni predmetni kolaž. Dok kolaž nastaje montažom dvodimenzionalnih slikovnih i tekstualnih fragmenata, asamblaž nastaje montažom trodimenzionalnih.

Tehnika asamblaža razvila se iz intelektualnih i umjetničkih kretanja početkom 20. stoljeća. Tu su tehniku počeli koristiti kubisti Pablo Picasso i Georges Braque i futuristi kao što su Umberto Boccioni i Filippo Tommaso Marinetti oko 1911. godine. Kubisti su u svoje slike uvodili elemente pronađenih predmeta poput pijeska, piljevine i užeta, a same je temelje tog formi udario Duchamp svojim *ready-made* djelima (Šuvaković, 2005). Jedan od ranih primjera asamblaža jest Picassova *Mrtva priroda s pletenom trskom za stolice* (1911.–1912.) kod kojeg je na sliku zalijepljen komad uljne tkanine s imitacijom ukrasa stolice, dok se za okvir slike koristi uže (Encyclopaedia Britannica, 2011). Tehniku asamblaža istraživali su i tada novi umjetnički pravci poput dadaizma i nadrealizma (Gompertz, 2019).

Asamblaž je postao iznimno popularan među „anti-umjetničkim“ dadaistima koji su svakodnevnu materiju unosili u skulpturalne oblike, ispreplićući umjetnost s običnim životom. U tekstu prethodno istaknuti njemački umjetnik Kurt Schwitters bio je pionir u asamblažnoj umjetnosti, a na jednoj od prethodnih fotografija prikazano je njegovo najambicioznije djelo *Merzbau*, kako ga se opisuje na internetskim stranicama National

Galleries Scotland(n. d.) vezano za asamblaž. U istome izvoru stoji da su mnogi nadrealisti također vidjeli potencijal asamblaža za stvaranje jezivih motiva nadahnutih snovima, podsvjesnim i teorijom Sigmunda Freuda. Primjer za to je serija *Lutke* njemačkog umjetnika Hansa Bellmera iz 1934. godine (sam je izrađivao lutke i potom ih fotografirao). Formu asamblaža razvijao je i Joseph Cornell u svojim niskim reljefima tijekom četrdesetih i pedesetih godina, koji su koncipirani kao fantastični prizori u kutijama.

Slika 10. Hans Bellmer: *Lutka*, 1934. – 1935.

Izvor: The Met (n. d.). *The Doll*. Dostupno na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/265188> (pristupljeno 18. prosinca 2023.)

Međutim, iako su od pojave *ready-madea* umjetnici kombinirali predmete u izradi svojih umjetničkih djela, onda i radili asamblaže, po definiciji, *ready-made* i asamblaž se u terminologiji još nije jasno razdvajalo tijekom prve polovice 20. stoljeća. Tek se to dogodilo, kako je prethodno u tekstu napisano, s Dubuffetom koji je pedesetih godina izveo seriju pod nazivom *Assemblages d'empreintes*, skup konstruiranih reljefnih kolaža koji prikazuju trodimenzionalna leptirova krila. U nazivu tog rada prepoznajemo prvo spominjanje asamblaža kao pojma koji se nakon toga počeo koristiti i u opisivanju starijih umjetničkih djela nastalih na sličan način, kako vezano za asamblaž piše na internetskim stranicama National Galleries Scotland (n. d.).

Slika 11. Jean Dubuffet: portret Jeana Paulhana iz serije *Assemblages d'empreintes*, 1954.

Izvor: Christies (n. d.). *Jean Dubuffet (1901-1985). Portrait of Jean Paulhan.* Dostupno na: <https://www.christies.com/en/lot/lot-5681147>(pristupljeno 12. listopada 2023.)

S izražavanjem u toj formi tih godina započinju i neki umjetnici u SAD-u. Primjer su Jasper Johns i Robert Rauschenberg koji su za stvaranje svojih umjetničkih djela koristili otpadne materijale i pronađene predmete kako bi stvorili neo-dadaistička djela. Arnason (2009) ističe da Rauschenberg u takvim svojim djelima koristi svijet kao paletu jer bilo koji materijal može poslužiti kao sirovina za njegovu umjetnost. Korištenje predmeta iz svakodnevne uporabe kod Rauschenberga posebno do izražaja dolazi u *Monogramu*. U tom se djelu miješaju ulje na platnu te skulptura i koža. Takav je svoj spoj Rauschenberg nazvao kombinacijom. Inspiracija za to djelo bili su mu Duchampovi *ready-madeovi* te koncept *Merza* Kurta Schwittersa (Gompertz, 2019).

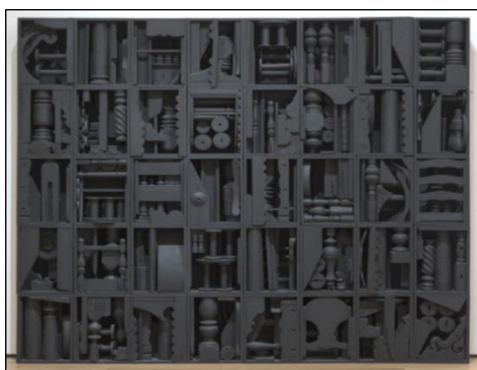

Slika 12. Robert Rauschenberg: *Monogram*, 1959.

Izvor: Robert Rauschenberg Foundation (n. d).

Pedesetih godina 20. stoljeća stvarala je i američka kiparica Louise Nevelson poznata po svojim velikim monokromatskim apstraktnim skulpturama i ambijentima u drvu i drugim

materijalima. Ta se djela sastoje od otvorenih drvenih kutija koje su naslagane tako da čine samostojeće zidove. Unutar kutija prikazane su pomno raspoređene i vrlo suptilne zbirke predmeta komponiranih tako da djeluju kao apstraktni prikazi. Kutije i njihov sadržaj obojeni su jednom bojom, obično crnom, iako je skulpture bojala i u bijelo ili zlatno (Encyclopaedia Britannica, 2019).

Slika 13. Louise Nevelson: *Big Black*, 1963.

Izvor: Moma (n. d.). *Louise Nevelson Big Black*. Dostupno na: <https://www.moma.org/collection/works/81177>(pristupljeno 10. studenoga 2023.)

Na internetskim stranicama National Galleries Scotland (n. d.) se vezano za asamblaž posebno ističe 1961. godina kada je u njujorškom Muzeju moderne umjetnosti održana međunarodna izložba pod nazivom *The Art of Assemblage*, na kojoj su uz Dubuffetov rad prikazani kolaži i asamblaži sastavljeni od papira, drva, metala, tkanine i drugih neuobičajenih materijala više autora. Među ostalima su sa svojim djelima na toj izložbi bili zastupljeni stariji umjetnici poput Picassa, Duchampa i Schwittersa, kao i mlađi poput Roberta Rauschenberga, Césara Baldaccinija i Armana.

Slika 14. Robert Rauschenberg: *Kanjon*, 1959.

Izvor: Cohen, P. (2012). *MoMA Gains Treasure That Met Also Coveted*. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2012/11/28/arts/design/moma-gains-treasure-that-metropolitan-museum-of-art-also-coveted.html> (pristupljeno 2. veljače 2024.)

Prema istome se izvoru navode još neki umjetnici koji su djelovali u to isto vrijeme. To su umjetnici talijanskog pokreta Arte povera koji su tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća kreirali asamblaže uz pomoć svakodnevnih i prirodnih materijala, poput zemlje, grančica, ugljena, kamenja i sl. Naime, dok je pop-art slavio doba strojeva i masovne proizvodnje, umjetnici Arte povera namjerno su koristili „siromašne“ prirodne materijale, onda i u velikoj mjeri utjecali na umjetnost usmjerenu na zaštitu okoliša u sljedećim desetljećima. Primjeri takvih djela su suhozidi Jannisa Kounellisa koji su umetnuti u arhitektonske okvire galerijskih prostora.

Slika 15. Jannis Kounellis: *Bez naslova*, 1969.

Izvor: Tate (n. d.). *Jannis Kounellis: Untitled, 1969*. Dostupno na: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/kounellis-untitled-ar01136> (18. prosinca 2023.)

U nastavku se analiziraju tri poznata asamblaža (*Ptica* Josepha Cornella, *Mađarski obrok* Daniela Spoerrija i *Stražnje sjedalo Dodgea-38* Edwarda Kienholza), čime do izražaja

dolaze bogate mogućnosti realizacije te umjetničke forme posve različitim umjetničkim pristupima.

5.1. Joseph Cornell – *Ptica* (1948.)

Američki likovni umjetnik Joseph Cornell (1903. – 1972.) smatra se glavnim predstavnikom američkog nadrealizma i neodadaizma. Od tridesetih godina 20. stoljeća počeo je izrađivati asamblaže koristeći za svoje radove staklo, zrcala, balzamirane ptice itd., kako pod njegovom natuknicom piše u Proleksis enciklopediji (2015).

Slika 16. Joseph Cornell: *Ptica*, 1948.

Izvor: Art Institute Chicago (n. d.). *Untitled (Bird)*. Dostupno na: <https://www.artic.edu/artworks/99788/untitled-bird> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)

Cornell je bio strastveni amaterski prirodoslovac i promatrač ptica. Od 1942. godine počeo je u svom umjetničkom radu koristiti gravure i izrezane slike ptica, kao i plišane ptice. Za Cornella su ptice bile simbol neba i slobode, a njihov let simbol veze između neba i zemlje. Četrdesetih i pedesetih godina izradio je niz „staništa“ za svoje ptice poput djela prikazanog na slici 16., pri čemu je koristio prirodne materijale prikupljene tijekom šetnji u šumama i poljima Long Islanda, kako pod njegovim imenom piše na internetskim stranicama National Galleries Scotland (n. d.). Vezano za ovdje prikazano njegovo djelo, jasno je da je izvedeno kiparskom tehnikom asamblaž. Figurativni prikaz ptice kao glavnog i središnjeg motiva nalazi se u zatvorenom prostoru na prvi pogled nalik kavezu, s time da je taj kavez drvom, kao kiparskim materijalom od kojeg je izveden, povezan s prirodom. Na taj se način javlja paradoksalna situacija: ptica koja je simbol slobode kretanja zatvara se u agresivnu kvadratnu strukturu koja djeluje neprirodno, ali je sastavljena od materijala koji se u ptičjem

prirodnom staništu mogu naći. Prirodnosti drva doprinosi i neobrađena, hrapava površina materijala. Kod rada prepoznaje se još nekoliko predmeta raspoređenih na donjoj plohi kutije, dok se kao umjetnička intervencija prepoznaju i urezane strelice uz prikazanu pticu u sredini.

Spoj strelica s pticom može se povezati s nacionalnim simbolom američkog orla štekavca, koji sjedi na maslinovim granama i strijelama. U tom se smislu Cornellova ptica može promatrati ili kao pučka verzija američkog amblema ili kao kritički komentar o neposrednom poslijeratnom razdoblju u SAD-u, s „lovom na vještice“ na one koji su bili uključeni u tzv. neameričke aktivnosti (Art Institute Chicago, n. d.).

5.2. Daniel Spoerri – *Mađarski obrok* (1963.)

Daniel Spoerri (1930. –) švicarski je likovni umjetnik. Jedan je od osnivača umjetničkog pokreta *nouveau réalisme* koji je utemeljen početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Prema Spoerriju kao natuknici u Hrvatskoj enciklopediji (2021) piše da on od 1960. godine izrađuje *tableau-piège* (engl. *snare-pictures*), odnosno slike-zamke, „asamblaže sastavljene od svakodnevnih predmeta, najčešće ostataka nakon jela fiksiranih na stol, koje izlaže poput slika“. Na tu je ideju došao tako što je sakupljao staro željezo koje bi potom fiksirao za neku vrstu nosača, s time da bi nosače s tim fiksiranim elementima onda postavljao okomito. Naknadno je staro željezo zamijenio hranom (Michalarou, n. d.). S obzirom na taj svoj interes za hranu Spoerri je u povijesti umjetnosti poznat kao izumitelj posebnog umjetničkog izražaja koje se bavi upravo jelom (engl. *eat art*)(Bourriaud, 2013).

Njegov *Mađarski obrok* kojem se ovdje pridaje više pažnje je jedno je od takvih djela. Prvim pogledom na asamblaž sastavljen od posuđa, ostataka hrane i nepopijenog pića, pomislimo na tradicionalni obiteljski obrok. Točnije na sami razgovor poslije završenog jela, prije ikakve pomisli na sklanjanje ostataka hrane, pribora ili pranje posuđa. Na ravnoj plohi stola zaobljeni rubovi te sjene neravnomjerno raspoređenog pribora pridonose trodimenzionalnosti djela. Osim sjena Spoerrijevim djelom dominiraju kružni oblici koji stvaraju zanimljiv ritam i u likovnom smislu.

Slika 17. Daniel Spoerri: *Mađarski obrok*, 1963.

Izvor: Maclasse au musee (2016). Daniel Spoerri, *Trap Tables*. Dostupno na: <https://maclasseaumusee.wordpress.com/2016/01/29/daniel-spoerri-tableaux-pieges/> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)

Ipak, ne može se zanemariti kontekst. Naime, *Mađarski obrok* rezultat je izložbe koju je Spoerri organizirao u Galerie J u Parizu 1963. godine. U galeriji pretvorenoj u restoran Spoerri je pripremao i posluživao jela namijenjena posjetiteljima. Nakon obroka fiksirao je ostatke hrane i posuđa za stol na kojem se jelo, a zatim ga izložio kao okomito postavljene reljef na zid galerije (Ma classe au musee, 2016).

5.3. Edward Kienholz – *Stražnje sjedalo Dodgea-38* (1964.)

Umjetnik neodadaističkog ambijentalnog rada te prethodnik estetike pop arta Edward Kienholz (1927. –1994.) kreira realističke asamblaže koristeći bizarne predmete iz svakodnevnice te „oblikuje ambijentalne instalacije koje kritički prikazuju nasilje“ suvremenog društva (Proleksis enciklopedija, 2013). Kienholz je posebno poznat po ovdje prikazanoj asamblaž-instalaciji *Stražnje sjedalo Dodgea-38* iz 1964. godine. Vidljiv je automobil marke Dodge kojemu su otvorena stražnja vrata iz kojih izviruju lutke, sugerirajući promatraču da je riječ o nekom intimnom činu između dvoje mladih ljudi.

Automobil se svojom naizgled potpuno uobičajenom pojavom i prirodnom veličinom razlikuje od mnogih drugih asamblaža. S obzirom na te svoje karakteristike od posjetitelja ne očekuje samo da ga sagleda s neke udaljenosti, nego da mu priđe bliže, zaviri u unutrašnjost, postane dio iskustva kojeg je svojim radom Kienholz htio dočarati. Osim mjere zanimljivi su i svjetleći elementi koji doprinose „realizmu“ prizora kao i travnjak koji u galeriji okružuje sam auto, prebacujući posjetitelja u neki vanjski, prirodni prostor, udaljen od galerije i grada.

Slika 18. Edward Kienholz: *Stražnje sjedalo Dodgea-38*, 1964.

Izvor: Lacma (n. d.). *Back Seat Dodge '38*. Dostupno na: <https://collections.lacma.org/node/246772> (pristupljeno 14. studenoga 2023.)

U intervjuu iz 1976. Kienholz je objasnio da je želio prikazati ono što je bilo njegovo stvarno iskustvo odrastanja u državi Washington blizu granice s Idahom te ono što je postalo uobičajena pojava za adolescente koji odrastaju u novom dobu (Wyatt, 2007). To što je on opisao kao nešto uobičajeno desetljeće je ranije, prilikom izlaganja istog rada u LA County Museum of Art (LACMA) 1966. godine, doživjelo negativnu recepciju javnosti koja je u Kienholzovom izrazu prepoznala nešto „odvratno, pornografsko i bogohulno“. Čak je postojala bojazan da će se muzej zatvoriti i da će mu se uskratiti financiranje. Ta su ga zbivanja lansirala u središte nacionalne pozornosti, a sam rad je na kraju ostao izložen, ali djelomično cenzuriran (prizor na stražnjem sjedištu auta zaklonjen je od posjetitelja zatvaranjem vrata) (Sartle, n. d.).

6. *READY-MADE* I ASAMBLAŽ U ODGOJNO-OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Kao što su likovni umjetnici u predmetima iz svakodnevne uporabe koje su koristili za stvaranje svojih likovnih djela vidjeli nešto „svoje“, odnosno stavljanjem tih predmeta u drugi kontekst uvidjeli novo značenje tih predmeta, tako i djeca tijekom dječje igre uzimaju razne predmete kako bi ih koristili u okviru svoje igre. Doduše, djeca te predmete ne koriste za stvaranje umjetničkih djela, već za igru koja se u pedagogiji naziva simboličkom. Riječ je o razvijenom obliku dječje igre koji se javlja između druge i sedme godine djetetovog života, a koji karakterizira korištenje predmeta, određenih simbola, igračaka, govora ili motoričkih radnji kako bi se djeca svjesno i namjerno pretvarala da je riječ o nečem drugom. Teme u igri često odražavaju ono što se događa u dječjim životima, pa se tako djeca igraju pretvaranja vođenja telefonskog razgovora, vožnje automobila, mame i tate, lopova i policajaca, odlaska liječniku, posjeta restoranu ili trgovini itd. Igre mogu preuzeti temu i iz neke bajke ili filma (poput igranja akcijskih junaka, kauboja i Indijanaca itd.)(Grgurić, 2003).

Petrović-Sočo (2014) navodi da djeca u simboličkoj igri koriste razne predmete iz svoje okoline, ali i zvukove te geste odraslih osoba kako bi prikazala na koji su način doživjela neku situaciju ili događaj. Točnije, djeca u simboličkoj igri prikazuju proživljene doživljaje na vlastiti način. Tako djeca kroz simboličku igru ulaze u svijet odraslih. Duran (1995) ističe da je simbolička igra vrlo važna jer se djeca kroz pretvaranje uče „uživjeti“ u tuđu perspektivu. U gotovo svim igrama pretvaranja mogu se prepoznati tri elementa, a to su zaplet ili priča, uloge i različita pomagala.

U okviru simboličke igre koriste se predmeti i materijali koji potiču djecu na istraživanje i na provođenje različitih aktivnosti. Djeca mogu koristiti kućni telefon ili mobitel svojih roditelja, majčinu odjeću i šminku, majčine modne detalje poput torbice, voće i povrće iz hladnjaka, vlastitu odjeću, razne kostime, lutke, glinu, plastelin itd. Svi se oni mogu grupirati u dvije kategorije, odnosno ubrajaju se u didaktičke oblikovane ili neoblikovane materijale. Kombiniranjem didaktički neoblikovanih i oblikovanih materijala djeca mogu stvarati nove oblike i prostorne kompozicije izražene posebnim likovnim i jezičnim sadržajima (Jakubin, 1999). Didaktički oblikovani materijali odnose se na materijale koji su prošli proces oblikovanja. Riječ je o materijalima kao što su glinamol, glina, plastelin, gips, drvo, papir i sl. Didaktički neoblikovani materijali, pak, jesu materijali koji nisu prošli promišljeno i svjesno oblikovanje i koji svojom neoblikovanošću potiču djecu na modeliranje,

oblikovanje, građenje, kombiniranje i sl. Riječ je o materijalima koji se ne kupuju, već se skupljaju i pronalaze (Grgurić, 2003). Dakle, ti su materijali izgubili svoju uporabnu vrijednost i korištenjem tih materijala u likovnim djelima pronalazi im se drugi smisao. Riječ je o materijalima poput neupotrebljivih plastičnih boca, čaša jogurta, čepova, tetrapaka, praznih staklenki hrane, posudica, kutijica te raznih drugih prehrambenih i kartonskih ambalaža. Didaktički neoblikovani materijali obuhvaćaju i materijale iz prirode, poput žirova, kestena, lišća, grančica, kamenčića, slame, sjemenki itd. (Nenadić-Bilan, 1987). Upravo se ti didaktički neoblikovani materijali mogu povezati s *ready-madeom* i asamblažom jer su „izvučeni“ iz neumjetničkog svijeta te im se u likovnom procesu pronalazi novi smisao, odnosno oni postaju likovno djelo.

Polaskom u školu simbolička igra više nije toliko prisutna, ali to nipošto ne znači da djeca ne mogu više koristiti didaktički neoblikovane materijale. Naprotiv, učitelji se u svojem radu, oslanjaju na različite prirodne oblike i načinjene predmete koje kao nastavna sredstva prilagođavaju radu u razredu (Herceg i sur., 2010; Mendeš i sur., 2012).

U nastavi raznih predmeta, posebno Likovne kulture, učitelji se mogu koristiti didaktički oblikovanim i neoblikovanim materijalima, poput materijala koje koriste djeca u predškolskim ustanovama, ali i otpadnog materijala. Uključivanje otpadnih materijala u različite nastavne aktivnosti može poslužiti kao sredstvo za poticanje učenika na izražavanje vlastitih ideja, postavljanje pitanja ili rješavanje problema, kao i za prenošenje određenih značenja (Yeboah i sur., 2017). Osim toga, korištenje didaktički neoblikovanih materijala u procesu učenja stvara privlačno okruženje za učenike. Tako se otpadni materijali kao što su željezo, plastika ili guma mogu pretvoriti u vrijedne predmete ili likovna djela (Hohmann i Weikart, 2000; prema Yeboah i sur., 2017). Korištenje tih materijala učenicima pruža bogato i inspirativno radno okruženje, što će im omogućiti osjećaj pripadnosti i razvijanje autentičnog likovnog stava te stvaranje likovnih djela. U skladu s time različiti likovni materijali, posebno oni didaktički neoblikovani, postaju medij kroz koji djeca mogu izraziti svoje ideje, iskustva i razmijeniti informacije (Mendeš i sur., 2012).

Didaktički neoblikovane materijale moguće je koristiti u okviru nastave drugih nastavnih predmeta kao što su Priroda i društvo, Tjelesna i zdravstvena kulture i Tehnička kultura, kao i okviru međupredmetne teme Održivi razvoj kojom se učenike nastoji potaknuti na ponašanja poput uporabe iskorištenih materijala, odnosno odbačenih i otpadnih materijala te prirodnih materijala. Primjerice, učenici mogu u okviru nastave iz Prirode i društva od recikliranog materijala ili uz pomoć grančica, žica i čepova izgraditi obiteljsko stablo, a u okviru nastave Tjelesne i zdravstvene kulture učenici mogu provoditi vrijeme u prirodi u

potrazi za didaktički neoblikovanim materijalima, dok je u okviru nastave iz predmeta Tehnička kultura učenike moguće upoznati s različitim materijalima (Narodne novine, 2019a).

Ipak, učenici prvenstveno didaktički neoblikovane materijale koriste u okviru nastave Likovne kulture, i to kako bi se potaknula njihova kreativnost, a to je vidljivo i iz predmetnog kurikulumu za Likovnu kulturu. Tako se u okviru odgojno-obrazovnih ishoda domene A (koja se odnosi na stvaralaštvo i kreativnost) vezanih za demonstriranje poznavanja osobitosti različitih likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju navodi da učenik uz didaktički oblikovane materijale može koristiti ambalažu i druge didaktički neoblikovane materijale. U okviru tih odgojno-obrazovnih ishoda ističe se i demonstriranje poznavanja osobitosti i različitosti likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju, pa je učenicima moguće prezentirati *ready-made* i asamblaž kao neke od umjetničkih formi (Narodne novine, 2019b).

7. PRAKTIČNO ISTRAŽIVANJE

Cilj istraživanja jest teorijski i praktično istražiti pojmove *ready-madea* i asamblaža u svrhu pronalaženja prikladnih načina za njihovu uspješnu integraciju u nastavne satove Likovne kulture.

Problem istraživanja odnosi se na pitanje kako u vlastitom likovnom istraživanju i odgojno-obrazovnom radu s učenicima na nastavi Likovne kulture pristupiti pojmovima *ready-madea* i asamblaža, tako da ti pristupi budu što poticajni za učenike i razvoj njihovog divergentnog mišljenja.

Metodologija istraživanja razlikuje se vezano za teorijsko i praktično istraživanje. U prvom, teorijskom dijelu najviše se oslanja na deskriptivnu metodu istraživanja, dok u praktičnom dijelu rada metodologija obuhvaća samostalnu izvedbu jednog koncepta vezanog za *ready-made* i izvedbu asamblaža kao likovnog rada, a zatim i osmišljavanje dva nastavna sata Likovne kulture prema tom samostalnom istraživanju tijekom kojih bi se *ready-made* i asamblaž problematizirali s učenicima. Samostalno likovno istraživanje i realizacija nastavnih satova dokumentiraju se iscrpno, uz analizu likovnih radova.

Sudionici istraživanja provedenog tijekom nastavne godine 2023./2024. jest 16 učenika prvog (1.) razreda te 15 učenika trećeg (3.) razreda jedne osnovne škole u Makarskoj.

Opis istraživanja

Na temelju teorijskog istraživanja te vlastitog likovnog istraživanja osmišljavaju se dva nastavna sata Likovne kulture. Jedan nastavni sat vezan je za kiparsku tehniku asamblaž i namijenjen provedbi u prvom razredu, a drugi je vezan za *ready-made* te njegovu provedbu u trećem razredu. Navedene likovne aktivnosti realiziraju se s učenicima, a potom se njihovi likovni radovi interpretiraju kao materijalni rezultati tih aktivnosti. Na temelju provedenih satova Likovne kulture radi se osvrta na izvedbu nastavnih satova, kao i na samu kvalitetu i mogućnost poboljšanja osmišljenih priprema za izvedbu tih nastavnih satova.

7.1. Istraživanje u prvom razredu

Prikupljajući različite svakodnevne materijale i predmete za nastavni sat Likovne kulture, a potom potaknuta asamblaž umjetničkim djelima drvenih kutija Josepha Cornella izradila sam nekoliko primjera asamblaža potaknutih motivom ptice kao vlastito likovno istraživanje. U skladu s time, osmislila sam nastavni sat u kojem bi se učenici u okviru izrade

likovnih djela na temu „Eko-ptica“ od različitih, svakodnevnih neoblikovanih materijala upoznali s pojmom asamblaža u likovnoj umjetnosti.

Slika 19. Izrada likovnih djela na temu „Eko-ptica“

Izvor: privatna galerija

Vlastite primjere asamblaža izradila sam na samom početku prikupljanja različitih predmeta, što se može primijetiti u korištenju relativno istih elemenata u sva tri primjera. Uporabom elemenata poput rola toaletnog papira, aluminijske folije, ambalažnih kutijica te čačkalica težila sam približiti se što više materijalima za koje sam pretpostavila da bi učenici donijeli na sat Likovne kulture. Drugi primjer bila je opcija izrađivanja asamblaž skulpture izvan kutije, u slučaju da je netko od učenika ne bi ponio, a s obzirom na prikupljene predmete imala sam poteškoća pri izradi glave. Tijekom izrade nisam bila razmišljala o eventualnom ukrašavanju i ispunjavanju samog prostora, već je naglasak bio na motivu ptice i dijelovima koji je karakteriziraju. Koristila sam jedino grančicu drva kao postolje na kojem ptica stoji.

Vezano za provođenje te aktivnosti u razredu učenici su dobili zadatak „Malih sakupljača“ te su kroz tjedan dana sakupljali različite svakodnevne predmete i materijale. Na početku nastavnog sata tijekom razgovora o prikupljenim predmetima i materijalima učenici su uvidjeli raznolikost prikupljenih stvari. Kroz prikaz izdvojenih, uvećanih dijelova, a potom i kompletnih djela Josepha Cornella prepoznali su različite svakodnevne predmete te njihovu upotrebu pri izradi likovnih djela. Zanimljivo je istaknuti kako su učenici bili vrlo motivirani u prepoznavanju i otkrivanju novih detalja na prikazanim slikama, pri čemu su pluteni čep

nazivali „čep za vino“, a bijeli materijal (tkaninu koja visi u jednom od staništa za ptice) kao moguću paukovu mrežu.

Nakon uvodnog dijela nastavnog sata i motiviranja učenicima sam zadala likovni zadatak, odnosno da uz pomoć predmeta koje su sakupili izvedu svoju eko-pticu, a potom ih podijelila u grupe za rad. Možda sam odmah trebala naglasiti da će se zadatak raditi u parovima, pri čemu bi se parovi trebali formirati u skladu s time tko od učenika s kime sjedi u školskoj klupi, a ne im ostaviti mogućnost izbora. Naime, došlo je do blagog nemira, a učenici su se na kraju podijelili tako da su neki radili u paru, neki u grupama od troje učenika, dok su tri učenika navela da žele likovni zadatak napraviti samostalno.

Tijekom same realizacije likovnih radova nije bilo posebnih poteškoća. Svi učenici su izvadili sav materijal na stol. Najveći im je problem bio odlučiti se unutar čije kutije će izrađivati pticu te koje sve predmete upotrijebiti. Slobodno su se koristili i tražili potrebno među prikupljenim predmetima i materijalima. Dok je većina početak realizacije posvetila dogovoru unutar grupa, jedan učenik izradio je rad u manje od deset minuta. S obzirom na to da je taj učenik svoju pticu smjestio u kutiju manjih dimenzija, rad mu nije bio posve pregledan, pa sam mu predložila da izvede samo pticu. Nadalje, tijekom obilaska učionice nekim sam učenicima predložila da umjesto tekućim ljepljivom pojedine dijelove na kutiju lijepo krep trakom ili selotejpom jer su imali poteškoća lijepiti u okomitom položaju. Učenički rad na realizaciji praktičnog likovnog zadatka odužio se na još jedan nastavni sat uz pauzu između (veliki odmor). Tek pred kraj drugog nastavnog sata upalila sam vruće ljepljivo koje su koristile dvije učenice. Srećom nisam odmah ponudila učenicima mogućnost korištenja vrućeg ljepljiva jer su ga odmah svi željeli upotrijebiti. Nakon što su učenici završili s likovnim zadatkom radove smo izložili na klupicama i zajedno ih analizirali. Neki od njih izdvojeni su u nastavku.

Slika 20. Učenički radovi na temu „Eko-ptica“

Izvor: privatna galerija

Na slici su prikazana djela dvojice učenika, napravljena u veoma kratkom vremenu upotrebom manjeg broja prikupljenih stvari. Prvi rad spomenut je u tekstu, a izradio ga je učenik koji jedini nije zahtijevao nikakvu pomoć pri izradi samog asamblaža, dok je svima drugima bila potrebna pomoć barem sa selotejpom. Zbog jednostavne, cijele, plastične i papirnate ambalažu te načina spajanja nije bilo velikog nereda oko radne jedinice. Likovni radovi mogli su biti bogatiji detaljima, ali i takvi imaju sve potrebne karakteristike ptice. Učenik koji je autor prvog rada po završetku nije htio izrađivati više, dok je učenik koji je autor drugog rada i nakon rada u grupi htio sam izvesti svoju pticu.

Slika 21. Učenički rad na temu „Eko-ptica“

Izvor: privatna galerija

Prikazano djelo rezultat je rada tri učenice. Likovni rad prepun je detalja. Učenice su po uzoru na djela staništa za ptice J. Cornella te detalje svrhovito smjestile na odgovarajuća mjesta unutar kutije. Naglasak su više stavile na samo kreativno uređivanje kutije kao prostor u kojem boravi ptica, dok su pticu stavili u drugi plan iako je u sredini kutije. U usporedbi s prethodnim radovima učenice su za izradu svojeg asamblaža osim ambalaže koristile razne ukrase, tjesteninu, limenu kutijicu u koju su načinile mrvice od stiropora, perlice i sl. Potrudile su se da i vanjske strane kutije budu ukrašene jednako kao i unutrašnjost, što bi vjerojatno izostalo da nisu imale dodatnog vremena.

Slika 22. Učenički rad na temu „Eko ptica“

Izvor: privatna galerija

Na slici 22 prikazan je samostalni likovni rad u kojem se na potpuno različit način izrađuje ptica. Učenica je rolu toaletnog papira omotala zavojem, na koji je dalje lijepila vatu za krila, oči, usta te ostala obilježja. Zanimljivo je istaknuti korištenje komadića drva za obrve i nos, kao i za postolje na kojem ptica stoji. Pazeći na detalje izrade same ptice učenica je po završetku upitala za pomoć oko spajanja grane drva na improvizirano deblo, kao i debla za samu kutiju. Unatoč pokušaju poticanja na ispunjavanje kutije učenica je samo zalijepila školjku kao intervenciju.

7.2. Istraživanje u trećem razredu

U samostalnom likovnom istraživanju vezanom za *ready-made* kao gotov proizvod upotrijebila sam kuhinjske krpe. Spajajući ih klamericom načinila sam tkaninu veće površine te je objesila o policu okomito na zid kao što je prikazano na slici. Takav izgled podsjetio me na zastor koji nije imalo smisla postaviti samo na zid. Vlastitom likovnom istraživanju odlučila sam pristupiti na drugačiji način kroz sat Likovne kulture. Naime, smatrala sam kako je puno poticajnije u radu s učenicima koristiti stare odjevne predmete umjesto krpa. U skladu s time, osmislila sam sat Likovne kulture koji sam onda provela s učenicima trećeg razreda.

Slika 23. Predmeti za *ready-made*

Izvor: privatna galerija

Uz pomoć vlastitih primjera svakodnevnih predmeta i kroz *ready-made* djelo *Kotač bicikla* umjetnika Marcela Duchampa učenici trećeg razreda upoznali su se s mogućnošću stvaranja *ready-made* djela korištenjem gotovih predmeta koji nas okružuju stavljajući ih u drugi kontekst. Shodno tome izradili su razredno (grupno) likovno djelo na temu „zastor“ klamanjem odjevnih predmeta.

Manji je problem nastao odmah na početku jer nisu svi učenici donijeli na sat stari odjevni predmet, kako ih se bilo zamolilo. Usprkos tome započela sam s izvođenjem sata te prije upoznavanja sa samim pojmom *ready-madea* provela demonstraciju sa svakodnevnim predmetima. Pokazujući učenicima staru tipkovnicu te postavljajući im pitanje: „Može li ovo biti umjetničko djelo?“ mnogi su s oduševljenjem naveli svoje ideje, dok su neki začuđeno negirali tu mogućnost. Ipak, većina ih je u tom predmetu vidjela drugu svrhu. Zanimljivo je istaknuti ideje vezane za razmještanje slova i brojeva, postavljanje na povišenu površinu poput tobogana, kao i samo uljepšavanje i bojanje tipkovnice kao intervencije. Samim vađenjem četiri role toaletnog papira iz vrećice pojavile su se ideje stola, mosta i sl. Postavljanjem tipkovnice na „noge“ djelo sam prozvala „Pisaći stol“, što je izazvalo smijeh i slaganje. Nadalje, probušenu loptu većina učenika vidjela je kao zdjelu ili teglu za cvijeće. U rastvorenom su drvenom metru vidjeli mogućnost oblikovanja različitih oblika, a takav izgled, koji sam bila zamislila kao prikaz otkucaja srca, asociirao ih je na planine. Zatim sam im djelom Marcela Duchampa predstavila pojam *ready-madea* kao umjetničkog djela kojim se gotov proizvod stavlja u drugi kontekst i izlaže u galeriji.

Cilj je sljedeće aktivnosti bio učenicima još više približiti *ready-made*. Zadatak im je bio da zamisle da su umjetnici, kao i da razmisle kako bi mogli neku svoju igračku iz djetinjstva predstaviti kao umjetničko djelo. Mnogo je učenika reklo da bi igračku izradilo kao skulpturu, neka su se odlučila na crtanje i slikanje, ali nitko se nije dosjetio da bi igračku mogao izložiti kao umjetničko djelo. Pokazala sam im potom lutke kao svoje omiljene igračke, a koje su izrađene od različitih svakodnevnih predmeta. Potom smo zajednički dobili ideju izrade pozornice za lutkarsku predstavu u razredu.

Postavljanjem stola na stol dobili smo *ready-made* pozornicu, a uz spomenute lutke napravljene asamblaž tehnikom učenici su uvidjeli kako za kazalište nedostaje zastor koji smo namjeravali izvesti korištenjem donesenih majica. Prvotna ideja spajanja po redovima, a zatim spajanja u kompletan zastor (jednu cjelinu) promijenila se zbog nedostatka odjevnih predmeta. U skladu s time oko mene su se okupili učenici kojima sam pokazala na koji način treba spajati, nakon čega su naizmjenice, samostalno i oprezno koristili klamericu, dok sam im pomagala držeći rubove majica. Ponekad je klamericu bilo nužno upotrijebiti više puta s obzirom na slabiji stisak ruke.

S obzirom na to da su majice nešto teže od kuhinjskih krpa, vješanje (vezanje) za stol nije bilo moguće, pa su se krajevi držali ručno. Sam je zastor na kraju djelovao jednostavnije nego što sam bila zamislila u početku, ali je poslužio namjeni te učenicima dao dobar primjer kako svakodnevni predmet prenamijeniti u likovno djelo. Analiza izrađenog zastora kao *ready-made* djela trajala je kratko te su učenici naveli kako im je žao što njihov odjevni predmet nije postao razredno likovno djelo. Neki su navodili samu pozornicu kao zadatak, dok su drugi isticali sam zastor pozornice. Same stolove postavljene jedan na drugi isto su prepoznali kao *ready-made* djelo.

Slika 24. Razredni *ready-made*

Izvor: privatna galerija

Smatram kako je učenicima najdraži dio nastavnog sata bilo izvođenje samih predstava i gluma korištenjem prethodno izvedenih lutaka. S obzirom na to smatram kako bi korištenje kuhinjskih ili starih krpa bilo jednako poticajno za učenike te vrlo vjerojatno ne bi nastao nesporazum o odijevanju, a samim time i nedostatku stare odjeće. Isto tako, bilo bi lakše i jednostavnije spajati krpe u usporedbi s odjećom koja ima dva sloja.

8. RASPRAVA

Samostalnim likovnim istraživanjem, kao i provedenim nastavnim satovima Likovne kulture nastojala sam pojmove *ready-made* i asamblaža na što bolji način približiti učenicima. Zapisivanjem tih pojmova na školsku ploču pri spominjanju zasigurno sam tome pridonijela, ali smatram kako je učenicima zahtjevno zapamtiti te pojmove. Učenici su sigurno ipak zapamtili kako su izrađivali likovno djelo koristeći stare majice te svakakve predmete koje su pronašli u svojem okruženju, što se značajno razlikovalo od njihova dotadašnjeg načina izrade likovnih radova, što su i sami naveli.

Rad na samoj ideji za nastavni sat bio je puno veći problem od samog predstavljanja pojmova *ready-made* i asamblaža učenicima. Naime, pri ideji za asamblaž nije bilo problema, pa je bilo važno samo prikupiti određenu količinu materijala s kojim bi se moglo izraditi mnoštvo različitih likovnih djela, ali kako je bila riječ o prvom razredu osnovne škole odlučila sam se na motiv ptice. Izrada likovnih radova pokazala se poticajnom unatoč jednostavnosti samog motiva. Problem je nastao pri osmišljavanju sata Likovne kulture u kojem bi gotove proizvode učenicima predstavljala kao likovna *ready-made* djela. Naime, smatram da se ideja motivacije mogla provesti i kao samostalni sat Likovne kulture, no za treći razred smatrala sam to jednostavnim. Sami problem u smišljanju ideje bio mi je na koji bih način učenicima prenijela što bi trebali ponijeti na nastavni sat, kao i smisliti određeni gotovi predmet koji bi eventualno svi mogli posjedovati. Smatram da se problem pojavio zbog same bliskosti onoga što bi moglo biti *ready-made* ili zapravo asamblaž djelo.

Izvođenje satova Likovne kulture prošlo je bolje od predviđenog. Planiranu motivaciju za prvi razred s obzirom na slabu vidljivost detalja na isprintanim fotografijama promijenila sam samo na upotrebu PowerPoint prezentacije. Smatrala sam kako će u prvom razredu osnovne škole učenici teže uočavati i raspoznavati predmete na umjetničkim djelima bez obzira na način prikaza, kao i da će svi prikupiti relativno iste predmete za izradu asamblaža. Ipak, učenici su se potrudili i maštovito prikupili razne predmete, kao što su i bili izrazito zainteresirani i motivirani tijekom cijelog nastavnog sata. Učenicima se izrazito svidjelo slobodno istraživati po kutijama u kojima sam osobno prikupljala predmete te bih rekla da ih je takva mogućnost dodatno potaknula u stvaranju likovnih djela.

Vezano za izvođenje aktivnosti u trećem razredu treba napomenuti kako su učenici bili podijeljenog mišljenja. Dok su jedni smatrali korištenje svakodnevnih gotovih predmeta pri stvaranju likovnih djela izrazito zanimljivim, drugi su pak to smatrali smiješnim i nisu vidjeli

smisao u tome. Unatoč podijeljenosti, svi su bili zainteresirani te navodili svoje ideje i primjere. Sama demonstracija tekla je vrlo dinamično jer su učenici htjeli držati te sami predstaviti određeni gotovi predmet, pa su rado izlazili ispred školske ploče kako bi to i učinili.

Kod same realizacije likovnih radova među učenicima u prvom razredu osnovne škole nije bilo poteškoća. S obzirom na dob učenika izrazito su spretno i uredno baratali materijalima i priborom te izradili radove. Većina učenika tražila je pomoć oko selotejpa, a moguće je i da je to utjecalo na vrijeme izvedbe likovnih radova. Isto tako, zamijenila bih upotrebu vrućeg ljepila te bez obzira na uzrast i prethodno iskustvo učenika naglasila bih učenicima da uz prikupljene stvari i kutiju ponesu bolje tekuće ljepilo. Realizaciju u trećem razredu ponajviše je omelo to što nisu svi učenici donijeli potrebno. Poteškoće su se javljale i kod samog spajanja klamericom zbog slabog stiska ili zadebljanog dijela majice, a isto tako napravljeni *ready-made* pridržavali smo ručno. S obzirom na to da im je samo spajanje gotovih predmeta bilo zanimljivo i novo, nije bilo potrebno mijenjati ideju vezanu za kuhinjske krpe iz vlastitog likovnog istraživanja, koja bi im jednako bila poticajna, a realizacija u razredu znatno jednostavnija. Svakako bih na sličan način pristupila istoj temi i drugi put.

Uspoređujući zainteresiranost i motiviranost učenika tijekom predstavljanja tehnika *ready-madea* i asamblaža smatram kako su učenici prvog razreda osnovne škole pokazali veću zainteresiranost, ali i da su sadržaj usvojili mnogo bolje od učenika trećeg razreda osnovne škole. Asamblaž se pokazao poticajnim te je njegov način izrade izvrstan za razvoj kreativnosti učenika. *Ready-made*, pak smatram isto tako poticajnim i zanimljivim, ali pokazao se težim za objasniti učenicima te dobi. Kao što sam prethodno bila navela, pojedini učenici smatrali su besmislenim stavljanje gotovih predmeta u novi kontekst te tijekom realizacije nisu pokazali zainteresiranost za sudjelovanje. No, znatno veći broj učenika je sudjelovao u radu i predlagalo ideje. Prema tome, asamblaž svakako smatram prikladnim za izvedbu u razrednoj nastavi, dok bi izrada *ready-made* djela možda bila prikladnija učenicima četvrtog ili nekog višeg razreda osnovne škole. Treba napomenuti i kako je nakon izvođenja likovnih radova vezanih za asamblaž oko učeničkih klupa bio „kreativni nered“ koji je bilo nužno pospremiti i dosta neupotrebljenih materijala koji su se mogli spremiti za neki drugi put.

9. ZAKLJUČAK

Za *ready-made* i asamblaž kao nove umjetničke forme javio se sve veći interes kod mnogih umjetnika tijekom 20. stoljeća. Prvotno se pojavio pojam *ready-made* u kojem se jedan ili nekoliko gotovih predmeta spajalo u djelo kojemu je ideja sada bila važnija od samog izgleda. Nešto kasnije pojavio se i pojam asamblaž pri čijem trodimenzionalnom oblikovanju više nije bilo većih ograničenja, već bi se tijekom izrade mogli spajati različiti predmeti i materijali. Dok su umjetnici poput Marcela Duchampa, Mana Raya, Daniela Spoerrija i brojni drugi potaknuti vlastitom idejom počeli upotrebljavati raznovrsne predmete i materijale za izradu djela čime su doprinijeli pojavi konceptualne umjetnosti, tako i djeca za igru pronalaze i koriste različite predmete koje na taj način stavljaju u drugi kontekst. U vrtićima i školama takve predmete i materijale poznajemo kao didaktički neoblikovane materijale, koji se obično sakupljaju za različite aktivnosti.

Iz tog razloga provedeno je istraživanje s učenicima razredne nastave na satovima Likovne kulture vezano za te dvije umjetničke forme. Predstavljanje pojmova, kao i izvedba likovnih djela u oba razreda pokazala se veoma poticajnom. Ipak, posebno bih izdvojila asamblaž kao tehniku za primjenu u razrednoj nastavi, s obzirom na širok spektar mogućnosti oblikovanja i povezivanja s ostalim nastavnim predmetima i međupredmetnom temom Održivi razvoj. *Ready-made* se kao umjetnička forma pokazao težim za objasniti od asamblaža, stoga bi možda bilo bolje s tom formom upoznati nešto starije učenike, a ne one trećeg razreda osnovne škole koji su sudjelovali u istraživanju.

Ipak gledajući u cjelini obje umjetničke forme pokazale su se poticajnim te su učenike navodile na različita zapažanja u motivacijskom dijelu nastavnog sata te su razvijale njihovo asocijativno mišljenje. U realizaciji likovnih djela učenici su se kreativno, neopterećeno služili različitim materijalima, s time da je to opet više došlo do izražaja kod asamblaža u prvom razredu osnovne škole.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Arnason, H. H. (2009). *Povijest moderne umjetnosti: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, fotografija*. Varaždin: Stanek.
2. Bourriaud, N. (2013). *Relacijska estetika/Postprodukcija: Kako umjetnost reprogramira suvremeni svijet*. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti.
3. De Duve, T. (1996). *Kant After Duchamp*. London: The MIT Press.
4. Duran, M. (1995). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Gompertz, W. (2019). *Što gledaš?: 150 godina moderne umjetnosti u tren oka*. Zagreb: Mozaik knjiga.
6. Grgurić, N. (2003). *Oblikovanje papirom, alufolijom i didaktički neoblikovanim materijalima*. Zagreb: Educa.
7. Herceg, L., Karlavaris, B. i Rončević, A. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
8. Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: temelji pojmovi*. Zagreb: Educa.
9. Janson, H. W. i Janson, A. F. (2013). *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek.
10. Oraić Tolić, D. (2019). *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
11. Prančević, D. (2009). *Ready-made – Rukotvorina – Igračka – Fetiš*. 36. splitski salon. Izložba.
12. Ray, M. (1963). *Self-Portrait*. Boston – Toronto: An Atlantic Monthly Press Book: Little, Brown and Company.
13. Ruhrberg, K., Schneckenburger, M., Fricke, C. i Hon, K. (2004). *Umjetnost 20. stoljeća*. Zagreb: Biblioteka Altamira.
14. Schwarz, A. (1977). *Man Ray: The Rigour of Imagination*. London: Thames and Hudson Inc.
15. Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky.
16. Umland, A. i Sudhalter, A. (2008). *Dada in the Collection of The Museum of Modern Art*. New York, NY: The Museum of Modern Art.

Članci:

1. Derado, D. (2019). Uklanjanje „umjetnikove ruke“: *ready-made* i aproprijacijske strategije u proširenom polju skulpture u Hrvatskoj. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 12, 57-80.
2. Mendeš, B., Ivon, H. i Pivac, D. (2012). Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 111-122.
3. Nenadić-Bilan, D. (1987). Modeliranje i neoblikovani materijali u likovnom radu s predškolskom djecom. *Radovi (Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet Zadar. Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije)*, 26 (3), 267-274.
4. Petrović-Sočo, B. (2014). Simbolička igra djece rane dobi. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 1(16), 235-251.
5. Rukavina, K. (2019). O novome nakon modernizma: stvaralaštvo u kontekstu proširenog pojma umjetnosti. *Ars adriatica*, 9, 203-210.
6. Tenbaaf, N. (1998). As art is life like: Evolution, art, and the readymade. *Leonardo*, 31, 397-404.
7. Yeboah, R., Asante, E. A. i Opoku-Asare, N. A. (2017). Recycling solid waste materials to develop instructional resources for art education. *International Journal of Education Through Art*, 13 (2), 193-215.

Doktorske disertacije:

1. Sretenović, D. S. (2012). *Od redimejda do digitalne kopije. Aproprijacija kao stvaralačka procedura u umetnosti 20. veka*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet Sveučilišta u Beogradu.

Internetski izvori:

1. Art Institute Chicago (n. d.). *Untitled (Bird)*. Dostupno na: <https://www.artic.edu/artworks/99788/untitled-bird>(pristupljeno 12. studenoga 2023.)

2. Artland Magazine (n. d.). *Top 10 'Readymade' artworks*. Dostupno na: <https://magazine.artland.com/top-10-readymade-works/> (pristupljeno 8. studenoga 2023.).
3. Encyclopaedia Britannica (2011). *Assemblage*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/art/assemblage> (pristupljeno 10. studenoga 2023.)
4. Encyclopaedia Britannica (2018). *Conceptual art*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/art/conceptual-art> (pristupljeno 22. listopada 2023.)
5. Encyclopaedia Britannica (2019). *Louise Nevelson*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/art/relief-sculpture> (pristupljeno 10. studenoga 2023.)
6. Encyclopaedia Britannica (2023). *Pop art*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/art/Pop-art> (pristupljeno 16. listopada 2023.)
7. Ferreira, R. (2023). *Chairs, Neon Lights and Philosophy: The Conceptual Art of Joseph Kosuth*. Daily Art Magazine. Dostupno na: <https://www.dailyartmagazine.com/conceptual-art-of-joseph-kosuth/> (pristupljeno 8. studenoga 2023.)
8. Folland, T. (n. d). *Joseph Kosuth, One and Three Chairs*. Khan Academy. Dostupno na: <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/conceptual-and-performance-art/conceptual-performance/a/joseph-kosuth-one-and-three-chairs> (pristupljeno 8. studenoga 2023.)
9. Hrvatska enciklopedija (2021). *Asamblaž*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4119> (pristupljeno 10. studenoga 2023.)
10. Hrvatska enciklopedija (2021). *Duchamp, Marcel*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16454> (pristupljeno 12. prosinca 2023.)
11. Hrvatska enciklopedija (2021). *Ray, May*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38680> (pristupljeno 6. studenoga 2023.)
12. Hrvatska enciklopedija (2021). *Rauschenberg, Robert*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51974> (pristupljeno 14. listopada 2023.)
13. Hrvatska enciklopedija (2021). *Schwitters, Kurt*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55049> (pristupljeno 14. listopada 2023.)

14. Hrvatska enciklopedija (2021). *Spoerri, Daniel*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=69247> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)
15. Hrvatska enciklopedija (2021). *Warhol, Andy*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65839> (pristupljeno 16. listopada 2023.)
17. Knezović Belan, P. (2023). *Otkriće koje će promijeniti povijest umjetnosti: pisoar je pogrešno pripisan Duchampu. Ideju je ukrao od – barunice*. Jutarnji list. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/otkrice-koje-ce-promijeniti-povijest-umjetnosti-pisoar-je-pogresno-pripisan-duchampu-ideju-je-ukrao-od-barunice-15385524> (pristupljeno 30. listopada 2023.)
18. Ma classe au musee (2016). *Daniel Spoerri, Trap Tables*. Dostupno na: <https://maclasseaumusee.wordpress.com/2016/01/29/daniel-spoerri-tableaux-pieges/> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)
19. Michalarou, E. (n. d.). *Traces: Daniel Spoerri*. dream idea machine ART VIEW. Dostupno na: <http://www.dreamideamachine.com/?p=11269> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)
20. Moma (n. d.). *Joseph Kosuth, One and Three Chairs*. Dostupno na: <https://www.moma.org/collection/works/81435> (pristupljeno 8. studenoga 2023.)
21. Moma (n. d.). *Man Ray*. Dostupno na: <https://www.moma.org/collection/works/81209> (pristupljeno 6. studenoga 2023.)
22. Narodne novine (2019a). *Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 22. siječnja 2024.)
23. Narodne novine (2019b). *Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (pristupljeno 12. prosinca 2023.)
24. National Galleries Scotland (n. d.). *Assemblage*. Dostupno na: <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/glossary-terms/assemblage> (pristupljeno 10. studenoga 2023.)

25. National Galleries Scotland (n. d.). *Joseph Cornell Untitled (Bird Box)*. Dostupno na: <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/23851> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)
26. Proleksis enciklopedija (2015). *Cornell, Joseph*. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/15944/> (pristupljeno 12. studenoga 2023.)
27. Proleksis enciklopedija (2015). *Dadaizam*. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/16671/> (pristupljeno 12. prosinca 2023.)
28. Proleksis enciklopedija (2013). *Kienholz, Edward*. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/30868/> (pristupljeno 14. studenoga 2023.)
29. Rafferty, J. P. (2017). *The Rise of the Machines: Pros and Cons of the Industrial Revolution*. Encyclopedia Britannica. Dostupno na: <https://www.britannica.com/story/the-rise-of-the-machines-pros-and-cons-of-the-industrial-revolution> (pristupljeno 18. prosinca 2023.)
30. Renauld, M.-M. (2020). *The Effects Of The Industrial Revolution vs. Arts & Crafts Movement*. The Collector. Dostupno na: <https://www.thecollector.com/industrial-revolution-arts-and-crafts/> (pristupljeno 26. listopada 2023.)
31. Sartle (n. d.). *Back Seat Dodge '38*. Dostupno na: <https://www.sartle.com/artwork/back-seat-dodge-38-edward-kienholz> (pristupljeno 14. studenoga 2023.)
32. Tate (n. d.). *Man Ray, Indestructible Object*. Dostupno na: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/man-ray-indestructible-object-t07614> (pristupljeno 6. studenoga 2023.)
33. Vidulić, S. (2018). *Pisoar proslavljen bez presedana: prošlo je 50 godina od smrti Marcela Duchampa, oca suvremene umjetnosti koji je znao kako šokirati kulturne elite*. Slobodna Dalmacija. Dostupno na: <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/pisoar-proslavljen-bez-presedana-proslo-je-50-godina-od-smrti-marcela-duchampa-oca-suvremene-umjetnosti-koji-je-znao-kako-sokirati-kulturne-elite-568866> (pristupljeno 30. listopada 2023.)
34. Wallace, I. (2014). *The History of the Found Object In Art*. Art Space. Dostupno na: https://www.artspace.com/magazine/art_101/art_market/the-history-of-the-found-object-in-art-52224 (pristupljeno 22. listopada 2023.)
35. Wyatt, E. (2007). *In Sunny Southern California, a Sculpture Finds Its Place in the Shadows*. New York Times. Dostupno na:

<https://www.nytimes.com/2007/10/02/arts/design/02dodg.html> (pristupljeno 14. studenoga 2023.

POPIS SLIKOVNIH PRIKAZA

Slika 1. Marchel Duchamp: <i>Kotač bicikla</i> , 1951.(treća verzija <i>Kotača bicikla</i> (s obzirom na to da su originalna verzija iz 1913. i replika iz 1916. godine izgubljene)).....	3
Slika 2. Pablo Picasso: <i>Čaša apsinta</i> , 1914.....	3
Slika 3. Raul Haussman: <i>Duh našega vremena – mehanička glava</i> , 1920.....	4
Slika 4. Kurt Schwitters: <i>Merzbau</i> , 1933.....	5
Slika 5. Andy Warhol: <i>Kutija „Brillo“</i> , 1964.....	6
Slika 6. Marcel Duchamp: <i>Fontana</i> , 1964. (replika Duchampove Fontane iz 1964. godine (s obzirom na to da original nije sačuvan)).....	11
Slika 7. Alfred Stieglitz: Fotografija Duchampove <i>Fontane</i>	12
Slika 8. Ray Man: <i>Objekt koji se treba uništiti</i> , 1923.	13
Slika 9. Joseph Kosuth: <i>Jedan i tri stolca</i> , 1965.....	15
Slika 10. Hans Bellmer: <i>Lutka</i> , 1934. – 1935.....	17
Slika 11. Jean Dubuffet: portret Jeana Paulhana iz serije <i>Assemblages d'empreintes</i> , 1954.....	18
Slika 12. Robert Rauschengerg: <i>Monogram</i> , 1959.	18
Slika 13. Louise Nevelson: <i>Big Black</i> , 1963.....	19
Slika 14. Robert Rauschenberg: <i>Kanjon</i> , 1959.....	20
Slika 15. Jannis Kounellis: <i>Bez naslova</i> , 1969.....	20
Slika 16. Joseph Cornell: <i>Ptica</i> , 1948.....	21
Slika 17. Daniel Spoerri: <i>Mađarski obrok</i> , 1963.	23
Slika 18. Edward Kienholz: <i>Stražnje sjedalo Dodgea-38</i> , 1964.....	24
Slika 19. Izrada likovnih djela na temu „Eko-ptica“	29
Slika 20. Učenički radovi na temu „Eko-ptica“	31
Slika 21. Učenički rad na temu „Eko-ptica“	32
Slika 22. Učenički rad na temu „Eko ptica“	33
Slika 23. Predmeti za <i>ready-made</i>	34
Slika 24. Razredni <i>ready-made</i>	36

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci:

Ime i prezime: Ivana Papić

Datum rođenja: 15. svibnja 1998.

Mjesto rođenja: Makarska

Adresa prebivališta: Ulica Ante Starčevića 75

Broj mobitela: 091 1505 661

E-mail: ivanapapic94@gmail.com

Obrazovanje:

Osnovna škola: Osnovna škola oca Petra Perice, Makarska (2005. – 2013.)

Srednja škola: Opća gimnazija, Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića, Makarska (2013. – 2017.)

Trenutačno: student, apsolvent – Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja, Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje (2017. – danas)

Osobne vještine i kompetencije:

Digitalne vještine: iskusni korisnik MS Office paketa (Word, Excel, PowerPoint) i Interneta

Komunikacijske vještine: otvorena, veoma pristupačna i komunikativna osoba, strpljiva i uporna

Znanja stranih jezika: engleski jezik, njemački jezik

Slobodne aktivnosti i radna iskustva:

Od završetka osnovne škole radim razne sezonske poslove poput održavanja plaže, prodaje sladoleda, rada na parkingu i rada za šankom. Sudjelovala sam volonterski u raznim događajima koje su provodile udruge grada Makarske (Udruga „Mike“, Udruga osoba s invaliditetom „Sunce“ i Udruga „Lanterna“), kao i u programu studentskog mentorstva. U slobodno vrijeme volim boraviti u prirodi i na brodu, družiti se s prijateljima i ići u duge šetnje sa psom.

Prilog 2. Pisana priprema za nastavu likovne kulture – 1. razred

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE – 1. razred

Tema: Umjetnost i zajednica

Podtema: Eko-ptica

Odgojno-obrazovni ishodi LK:

OŠ LK A.1.1. Učenik prepoznaje umjetnost kao način komunikacije i odgovara na različite poticaje likovnim izražavanjem. Učenik odgovara likovnim i vizualnim izražavanjem na razne vrste poticaja. Učenik u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi:

- likovni jezik
- iskustvo usmjerenog opažanja
- doživljaj temeljen na osjećajima, iskustvu, mislima i informacijama.

OŠ LK A.1.2. Učenik demonstrira poznavanje osobitosti različitih likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju. Učenik primjećuje osobitosti likovnih materijala i postupaka te ih primjenjuje pri likovnom izražavanju.

OŠ LK B.1.1. Učenik razlikuje likovno i vizualno umjetničko djelo te prepoznaje osobni doživljaj, likovni jezik i tematski sadržaj djela. Učenik povezuje djelo s vlastitim iskustvom i opisuje osobni doživljaj djela. Učenik opisuje:

- materijale i postupke
- likovne elemente i kompozicijska načela
- tematski sadržaj djela (motiv, teme, asocijacije).

OŠ LK B.1.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje svoj rad i vlastiti doživljaj stvaranja. Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema sljedećim kriterijima: osobnog doživljaja, likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza teme ili motiva te originalnosti i uloženog truda. Učenik prepoznaje poticaj i način na koji je izražen u likovnom ili vizualnom radu. Učenik prepoznaje osobno zadovoljstvo u stvaralačkom procesu.

OŠ LK C.1.1. Učenik prepoznaje i u likovnom radu interpretira povezanost oblikovanja vizualne okoline s aktivnostima, sadržajima i namjenama koji se u njoj odvijaju. Kroz kreativne igre u prostoru te likovno i vizualno izražavanje učenik:

- prepoznaje i interpretira karakteristike prostora i uporabnih predmeta u neposrednoj okolini (odnose veličina, karakteristike oblika i njihovu namjenu).

OŠ LK C.1.2. Učenik povezuje neki aspekt umjetničkog djela s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom. Učenik povezuje neki od aspekata umjetničkog djela (likovni, vizualni i tematski sadržaj) s iskustvom iz svakodnevnog života i svoje okoline.

Učenik prepoznaje njemu bliske sadržaje kao produkt likovnog i vizualnog izražavanja.

Ishodi drugih predmeta:

OŠ HJ A.1.1. Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje.

PID OŠ A.1.1. Učenik uspoređuje organiziranost u prirodi opažajući neposredni okoliš. Imenuje i razlikuje tvari u svome okružju (voda, zrak, zemlja, plastika, staklo, tkanine, drvo, metal i sl.).

PID OŠ B.1.1. Učenik uspoređuje promjene u prirodi i opisuje važnost brige za prirodu i osobno zdravlje. Brine se za očuvanje osobnoga zdravlja i okružja u kojemu živi i boravi.

Očekivanja međupredmetnih tema:

odr A.1.2. Opisuje raznolikost u prirodi i razlike među ljudima.

odr B.1.1. Prepoznaje važnost dobronamjernoga djelovanja prema ljudima i prirodi.

odr C.1.1. Identificira primjere dobrog odnosa prema prirodi.

osr A.1.3. Razvija svoje potencijale. Slobodno izražava želje i interese čak i kad se razlikuju od želja i interesa drugih.

osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije. Aktivno sluša, daje i prima povratne informacije i komunicira u skladu s komunikacijskim pravilima.

osr C.1.3. Pridonosi skupini. Aktivno sudjeluje u aktivnostima skupine.

uku A.1.3 Učenik spontano i kreativno oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje pri učenju i rješavanju problema. Pojedine ideje ili situacije može osmisliti i prikazati na drugačiji način. Pokazuje interes prema novome (idejama, pristupima rješavanju problema, situacijama). Uz podršku učitelja usmjerava svoju kreativnu aktivnost prema krajnjem cilju ili proizvodu.

uku D.1.2. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć. Uz praćenje učitelja prema uputama radi u paru ili u skupini. Poštuje pravila skupine i sudjeluje u donošenju pravila.

Likovno područje: prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje

Likovni pojmovi: modeliranje, građenje, različite površine

Motiv: eko- ptica

Umjetničko djelo: po izboru

Likovni materijali i tehnike: različiti svakodnevni predmeti, asamblaž

Nastavna sredstva i pomagala: prikupljeni svakodnevni materijali, materijali za prikazivanje fotografija (računalo, LCD projektor), omoti sa „slagalicama“ od slika umjetničkih djela

Oblici rada: frontalni, individualni

Metode rada u motivaciji: kreativna igra, analitičko promatranje, razgovor

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka: kombiniranje, variranje, građenje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada: prema promatranju, zamišljanjem

VIRTUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

Odabrana asamblaž djela umjetnika Josepha Cornella

Artikulacija nastavnog sata

Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
2 min	<p>Priprema</p> <p>Predstavljam se učenicima te ih pitam jesu li donijeli na nastavni sat stvari ili predmete koji se koriste svakodnevno, kao i kutiju za cipele. Razgovaramo o tome što su sve donijeli te pokazujem što sam osobno prikupila.</p>	<p>Učenici prate te međusobno gledaju i pokazuju predmete.</p>
5 min	<p>Demonstracija likovne tehnike</p> <p>Pitam učenike što bi sve mogli napraviti pomoću prikupljenih stvari. Od nekoliko učenika tražim da demonstriraju.</p> <p>Navodim kako je tako upravo svatko od njih sa svojom idejom stvorio jedno novo likovno djelo koje se zove asamblaž.</p> <p>Može li mi netko pokušati reći svojim riječima što bi bio asamblaž? Kakve smo predmete koristili? Jeste li ikada do sada spajali/radili nešto slično? Koju ste likovnu tehniku koristili? Kojom ste se likovnom tehnikom do sada služili kada bi spajali različite dijelove ili komadiće?</p> <p>Nadalje, ističem kako je asamblaž zapravo kiparska tehnika razvijena iz tehnike kolaža čiji je cilj oblikovanje novih umjetničkih formi korištenjem, odnosno spajanjem različitih cijelih predmeta svakodnevne upotrebe ili samo njihovih dijelova.</p>	<p>Učenici se javljaju te imaju različite ideje. Pojedini učenici izvode demonstraciju.</p> <p>Učenici prate učiteljevo izlaganje.</p> <p>Odgovaraju na pitanja.</p> <p>Učenici prate učiteljevo izlaganje.</p>
10 min	<p>Motivacija</p> <p>Učenicima dijelim omote u kojima se nalaze dijelovi asamblaž umjetničkih djela Josepha Cornella.</p> <p>Govorim kako im je zadatak u paru spojiti</p>	<p>Učenici sudjeluju u aktivnosti te u parovima</p>

	<p>dijelove poput slagalice u jednu cjelinu. Potom navodim da dobro prouče što vide. Pokazujući na projektoru cijelu, a potom i dijelove izabranih umjetničkih djela postavljam pitanja te vodim razgovor i analizu s učenicima.</p> <p>Što ste to složili? Jesu li to obične fotografije na kojima je ptica? Zanima me što ste sve uočili? Na što vas podsjećaju? Volite li vi ptice? Ima li netko možda pticu kao ljubimca? Kako/od čega su izrađena djela? Kako biste ih opisali? Od kojih je materijala umjetnik stvarao ova djela? Možemo li negdje u prirodi ili oko sebe naći takve predmete? Po čemu se razlikuju od drugih djela?</p> <p>(Ako učenici ne uoče trodimenzionalnost kod primjera, kao posljednji primjer prikazujem prikaz asamblaž djela slikanog iz kuta u kojem se vidi postojanje stvari unutar drvenog okvira.)</p> <p>Ističem kako je umjetnik Joseph Cornell jako volio promatrati ptice te bi tijekom šetnji sakupljao različite prirodne materijale od kojih je odlučio načiniti staništa za ptice.</p> <p>Kako je umjetnik skupljao stvari poput komadića drva, stakla i tkanine, tako smo mi donijeli svakodnevne stvari, predmete i ambalažu koju smo pronašli u svojoj blizini.</p>	<p>spajaju fotografije umjetničkih djela u cjelinu. Proučavaju i međusobno komentiraju što uočavaju.</p> <p>Učenici, ovisno o tome koje su djelo spajali, sudjeluju u razgovoru i analizi različitim odgovaranjem na pitanja.</p> <p>Postavljaju pitanja te iznose opažanja pri analizi ostalih primjera.</p> <p>Učenici pažljivo slušaju.</p>
2 min	<p>Najava praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Vaš je današnji zadatak u paru tehnikom asamblaž unutar kutije za cipele (ili da rade kao skulpturu?) napraviti eko pticu od svakodnevnih predmeta i stvari koje imate ispred sebe. Za lijepljenje i spajanje koristit ćete ljepilo i krep traku. (Po potrebi lijepim vrućim ljepilom ili spajam klamericom).</p> <p>Tko bi mi mogao ponoviti današnji zadatak?</p>	<p>Učenici prate najavu.</p> <p>Netko od učenika ponavlja zadatak.</p>
20 min	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p>	

	<p>Obilazim učenike, a ako se jave poteškoće primjenjujem individualizirani pristup. Pomažem pri lijepljenju i spajanju određenih dijelova ako je nužno. Potičem učenike na kreativnost te po potrebi ponavljam likovni zadatak.</p>	<p>Učenici izvode svoje likovne radove.</p>
6 min	<p>Vrednovanje</p> <p>Učeničke radove stavljam na školsku ploču/klupu i učenike okupljam oko radova. Koji je bio današnji zadatak? Je li vam bilo zanimljivo raditi u paru? Koju tehniku ste koristili pri izradi? Tko bi mi mogao opisati svoj rad? Koje predmete svakodnevne upotrebe ste koristili? Jesu li na nekim radovima korišteni isti predmeti? Koji se predmeti ponavljaju? Koji se radovi ističu s puno, a koji s manje svakodnevnih predmeta? Koji vam se rad najviše sviđa i zašto? Jeste li zadovoljni svojom izvedbom asamblaža? Što bi poboljšali? Je li vam bio težak današnji zadatak?</p>	<p>Učenici sudjeluju u razgovoru i iznose dojmove o likovnim radovima.</p>

Prilog 3. Pisana priprema za nastavu likovne kulture – 3. razred

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE – 3. razred

Tema: Umjetnost i zajednica

Podtema: Zastor

Odgojno-obrazovni ishodi LK:

OŠ LK A.3.1. Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje. Učenik u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi:

- likovni jezik
- iskustvo usmjerenog opažanja
- doživljaj temeljen na osjećajima, iskustvu, mislima i informacijama
- slobodne asocijacije na temelju poticaja.

OŠ LK A.3.2. Učenik demonstrira fine motoričke vještine upotrebom različitih likovnih materijala i postupaka u vlastitom likovnom izražavanju. Učenik istražuje likovne materijale i postupke u svrhu izrade likovnog uratka. Uočava i izražava osobitosti likovnih materijala i postupaka pri njihovoj upotrebi.

OŠ LK B.3.1. Učenik povezuje likovno i vizualno umjetničko djelo s osobnim doživljajem, likovnim jezikom i tematskim sadržajem djela. Učenik opisuje osobni doživljaj djela i povezuje ga s vlastitim osjećajima, iskustvom i mislima.

OŠ LK B.3.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje vlastiti doživljaj stvaranja. Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema kriterijima: likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza motiva te originalnosti i uloženog truda. Učenik prepoznaje da je zadani likovni/vizualni problem moguće riješiti na više (jednakovrijednih) načina. Učenik prepoznaje razinu osobnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu.

Ishodi drugih predmeta:

OŠ HJ A.3.1. Učenik razgovara i govori tekstove jednostavne strukture:

- u govornim situacijama samostalno prilagođava ton, intonaciju i stil
- točno izgovara ogleadne i česte riječi koje su dio aktivnoga rječnika u kojima su glasovi *č, ć, dž, đ, ije/je/e/i*
- pažljivo i uljudno sluša sugovornika ne prekidajući ga u govorenju.

OŠ HJ B.3.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta:

- koristi se jezičnim vještinama, aktivnim rječnikom i temeljnim znanjima radi oblikovanja uradaka u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje
- stvara različite individualne uratke
- razvija vlastiti potencijal za stvaralaštvo

PID OŠ B.3.1. Učenik raspravlja o važnosti odgovornoga odnosa prema sebi, drugima i prirodi.

Očekivanja međupredmetnih tema:

odr A.2.1. Razlikuje pozitivne i negativne utjecaje čovjeka na prirodu i okoliš.

odr B.2.1. Objašnjava kako djelovanje ima posljedice i rezultate.

odr B.2.2. Prepoznaje primjere održivoga razvoja i njihovo djelovanje na lokalnu zajednicu.

odr C.2.3. Prepoznaje važnost očuvanje okoliša za opću dobrobit.

osr A.2.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.2.3. Razvija osobne potencijale.

osr A.2.4. Razvija radne navike.

osr B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

osr B.2.4. Suradnički uči i radi u timu.

osr C.2.3. Pridonosi razredu i školi.

uku A.2.3. Učenik se koristi kreativnošću za oblikovanje svojih ideja i pristupa rješavanju problema.

uku A.2.4. Učenik razlikuje činjenice od mišljenja i sposoban je usporediti različite ideje.

uku B.2.2. Na poticaj učitelja učenik prati svoje učenje i napredovanje tijekom učenja.

uku B.2.4. Na poticaj učitelja, ali i samostalno učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje ostvareni napredak.

uku D.2.2. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama te je spreman zatražiti i ponuditi pomoć.

pod A.2.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja.

Likovno područje: prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje

Likovni pojmovi: modeliranje, građenje, različite površine

Motiv: zastor za improviziranu pozornicu za lutkarsku predstavu

Umjetničko djelo: po izboru

Likovni materijali i tehnike: stare majice/odjevni predmet; *ready-made*

Nastavna sredstva i pomagala: materijali za prikazivanje fotografija (računalo, LCD projektor), stara majica ili drugi odjevni predmet, klamera, konopac, dvije klupe

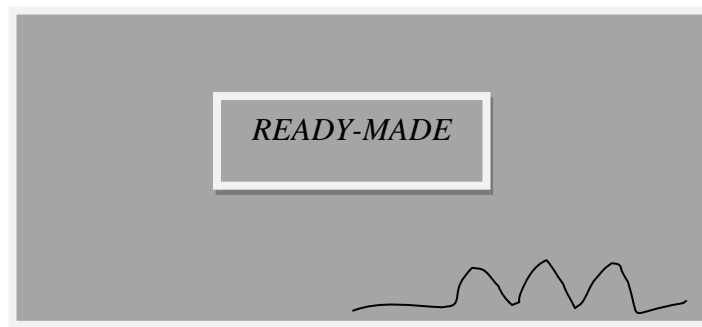
Oblici rada: frontalni, individualni

Metode rada u motivaciji: analitičko promatranje, razgovor

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka: kombiniranje, variranje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada: zamišljanjem

PLAN PLOČE

VIRTUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

Marcel Duchamp (1951.)

Artikulacija nastavnog sata		
Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
2 min	<p>Priprema</p> <p>Predstavljam se učenicima te ih pitam što su trebali ponijeti na sat Likovne kulture. Provjeravam jesu li donijeli staru majicu ili neki drugi odjevni predmet te barem jednu klamericu po svakoj radnoj površini.</p>	<p>Učenici prate i navode da su trebali ponijeti stari odjevni predmet i klamericu.</p> <p>Vade pribor na radnu površinu.</p>
6 min	<p>Demonstracija likovne tehnike</p> <p>Vodim razgovor s učenicima o likovnim tehnikama koje su do sada savladali.</p> <p>Koje likovne tehnike poznajete?</p> <p>Kojim ste se sve likovnim materijalima služili u nastavi Likovne kulture?</p> <p>Što vam je najdraže?</p> <p>Postoji li neka tehnika kojom baš i ne volite raditi?/Je li možda netko ne voli raditi sa vodenim bojama (akvarelom)? Temperama? Ugljenom? Tušem i perom? Glinom? Izrađivati reljefe?</p> <p>Jeste li ikada radili sa kutijama čaja, rolama toaletnog papira ili nešto slično?</p> <p>Što ste još koristili?</p> <p>Što ste izrađivali?</p> <p>Je li vam se svidio takav način oblikovanja</p>	<p>Učenici odgovaraju na pitanja i sudjeluju u razgovoru.</p>

	<p>likovnih djela ili vam je draže slikati i crtati?</p> <p>(Gdje možete pronaći takve stvari i predmete? Što još vidite oko sebe u svakodnevnom životu, a mislite da bih vam moglo poslužiti za likovni rad?)</p> <p>Vadim iz vrećice staru tipkovnicu, plastični pitar za cvijeće, probušenu loptu, stari novčanik, plastične čaše, čepove boca itd. Može li ovo poslužiti za izradu likovnog djela? Zašto ne? Ako da, na koji način? (probušenu loptu oblikujem u zdjelu, tipkovnicu postavljam na četiri role toaletnog papira poput stola, čepove slažem u skulpturu božićnog drvca, čaše u piramidu i sl.) Što mislite rade li pravi umjetnici s ovakvim ili sličnim predmetima? Zašto?</p> <p>Pokazujem im djelo <i>Kotač bicikla</i>. Što vidite na slici? Je li to dvodimenzionalno ili trodimenzionalno djelo? Po čemu to možemo zaključiti? Mislite li da je to mogao napraviti umjetnik? Što biste pomislili kada bi ovo djelo vidjeli u umjetničkoj galeriji? Govorim kako je to djelo umjetnika M. Duchampa.</p> <p>Navodim kako je umjetnicima dosadilo izrađivati umjetnička djela samo uobičajenim likovnim tehnikama te su za svoja djela tražili nove tehnike u umjetnosti. Nadalje, učenicima ističem kako su za svoja djela počeli koristiti različite svakodnevne predmete poput satova, kotača bicikla koje su našli u kući i oko nje. Tako ti predmeti nisu više bili u kući, već izloženi u galerijama kao umjetnička djela. Takva umjetnička djela u kojima je predmet svakodnevne upotrebe proglašen i izložen kao umjetničko djelo nazivaju se <i>ready-made</i> djela.</p>	<p>Ideje su različite.</p> <p>Odgovaraju na pitanja o djelu te govore što vide. Dojmovi su različiti.</p> <p>Učenici pažljivo slušaju.</p>
15 min	<p>Motivacija</p> <p>Zamislite da ste umjetnici i da ste dobili samo naziv umjetničkog djela kao zadatak. Ono glasi <i>Moja omiljena igračka iz djetinjstva</i>. Sami</p>	<p>Učenici zamišljaju da su umjetnici.</p>

	<p>možete birati na koji način publici iskazati koja je to bila vaša omiljena igračka.</p> <p>Kako bi izgledalo vaše umjetničko djelo? Što bi prikazivalo? Na koji način, kojom likovnom tehnikom? Od čega bi se sastojalo?</p> <p>Ima li netko drugačiju ideju? Je li se netko možda dosjetio ponijeti tu igračku pred publiku? Kakvo bi to onda djelo bilo?</p> <p>Je li bi to onda uopće moglo biti umjetničko djelo ako nije naslikano ili izrađeno od gline ili pak u tehnici kolaža?</p> <p>Zašto?</p> <p>Nadalje, učenicima pokazujem drvene kuhače koje sam uredila poput lutki koristeći dugmad, vunu, tkaninu i slično te ih pitam sljedeće:</p> <p>Koja je bila moja omiljena igračka?</p> <p>Što sam koristila pri izradi lutke?</p> <p>Što bi još mogli koristiti pri izradi?</p> <p>Kakvi su to predmeti/stvari?</p> <p>Možemo li se u igri poslužiti i s ovakvim samostalno izrađenim lutkama?</p> <p>Ima li netko ideju na koji način?</p> <p>(ako ne navedu) Jeste li ikada bili u kazalištu lutaka?</p> <p>Kako izgleda? Od čega se sastoji?</p> <p>Volite li se igrati po ulogama?</p> <p>Smišljate li rado svoje priče?</p> <p>Ima li netko ideju kako napraviti pozornicu za lutkarsku predstavu u razredu?</p>	<p>Ideje za prikaz igračke su različite.</p> <p>Učenici prate te odgovaraju na pitanja</p>
2 min	<p>Najava praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Uz nečiju pomoć stavljam manju klupu na veću i širu što će nam simulirati pozornicu.</p> <p>Za svaki slučaj ljepljivim jastučićima (Patafix) učvršćujem noge gornjeg stola. Zatim govorim učenicima kako će njihov današnji zadatak biti skupni te će klamanjem rubova odjevnih predmeta napraviti zastor.</p> <p>Zastor ćemo postaviti pomoću konopca na našu pozornicu kako se ne bi vidjele noge i glava.</p> <p>Ističem učenicima da budu pažljivi pri baratanju klamericom.</p> <p>Tko bi mi mogao ponoviti današnji zadatak?</p>	<p>Učenici prate najavu.</p> <p>Netko od učenika ponavlja zadatak.</p>
15 min	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Obilazim učenike te pomažem ako se jave</p>	

	<p>poteškoće. Pomažem pri spajanju određenih dijelova ako je nužno. Provlačimo konopac kroz rubove odjeće te ga vežemo na rub gornjeg stola.</p>	<p>Učenici prvo po redovima spajaju odjevne predmete, a zatim tri dijela u jedan veliki koji će činiti zastor.</p>
5 min	<p>Vrednovanje Kakav vam je bio zadatak? Je li bio težak/zanimljiv? Što smo danas radili? Kakvo smo djelo izradili? Od kakvih predmeta? Vidite li vaš odjevni predmet? Sviđa li vam se vaša pozornica za lutkarske predstave? Možete li još negdje osim zastora koji smo pravili prepoznati <i>ready-made</i> djelo odnosno djelo napravljeno od svakodnevnih predmeta? Mogu li se dva stola koja smo stavili jedan na drugi nazvati <i>ready-madeom</i>?</p>	<p>Učenici sudjeluju u razgovoru i iznose dojmove o zastoru koji su napravili koristeći odjevne predmete te cjelokupnoj pozornici.</p>